

MOKSLO LIETUVA

2004 m. gegužės 20 – birželio 2 d.

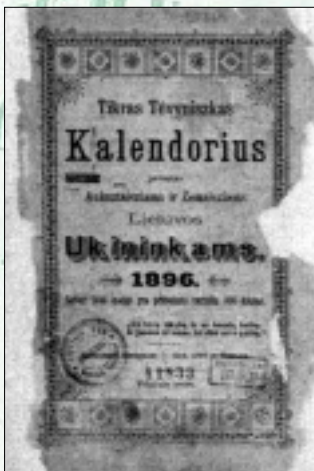
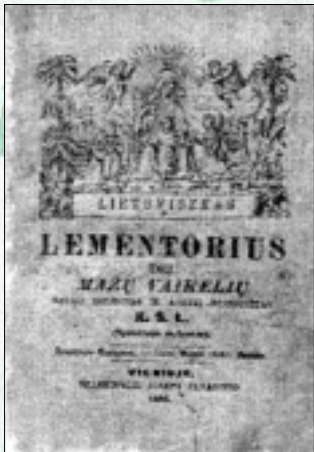
LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 10 (300)

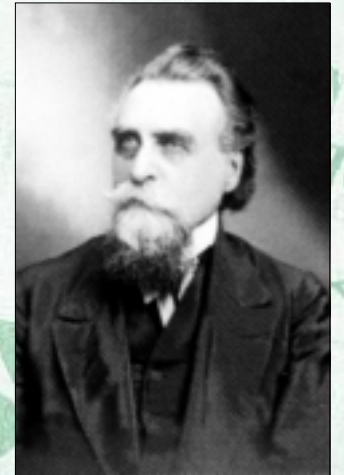
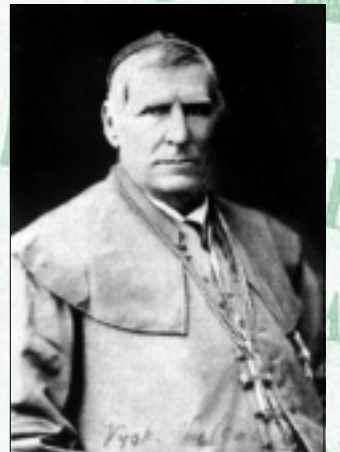
Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 2 Lt

Sveikiname skaitytojus su 300-uoju „Mokslo Lietuvos“ numeriu

Gedimino Zemlicko nuotrauka

Be laisvo žodžio, nebūtų laisvos Lietuvos (I)

Lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis atgavimo 100-mečio metai dar ritasi kasdienybės ritmu, todėl sunku apibendrinti ir įvertinti, koki brėžį ar pėdsaką jie paliks mūsų tautos ir valstybės istorijoje. Ką paliks ir kiekvieno iš mūsų gyvenimo knygoje, kuri juk taip pat rašoma, kartais gal nepriklausomai ir nuo paties žmogaus.

Į visus šiuos klausimus galėsime atsakyti gal po metų kitų, o šiandien verda gyvenimas – dar ne išvadų metas. Tautos ir valstybės gyvenimas – tai daugiau už aritmetinę kasdienybės įvykių sumą. Kur ir kaip atsiranda ta nauja kokybė, tegul sprendžia gilesnių studijų autoriai. Mums šiuo atveju svarbu pažymėti, kad Lietuviškos spaudos atgavimo 100-mečio mi-

nėjimas gegužės 7-ąją nei prasidėjo, nei baigėsi, nes Kalbos ir knygos metai tęsiasi. Tiesa, tai buvo kulminacija, kaip ir numatyta pagal kalendorių bei renginių tvarkaraštį. Tačiau pradėti knieti nuo to, kas nepateko į oficialų tvarkaraštį ir valstybės renginių sąrašus.

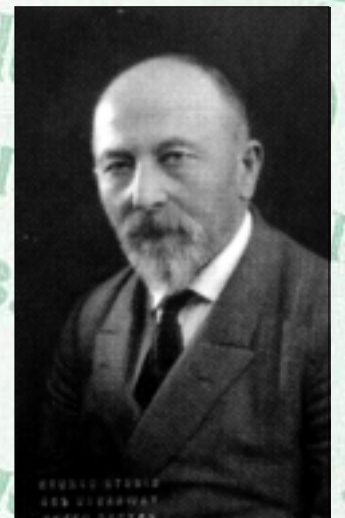
Išvakarėse Vilniaus Gedimino technikos universiteto Gedimino klube buvo surengta diskusija, skirta spaudos atgavimo jubiliejiniais metams. Dieną prieš tai keturi valstybiniai mokslo institutai – Botanikos, Vilniaus universiteto Ekologijos, Miškų, Geologijos ir geografijos – surengė savo naujausių knygų bei leidinių pristatymą, kuris taip pat skirtas Lietuviškos spaudos atgavimo 100-mečiui. Galima neabejoti,

kad panašių iniciatyvų „iš apačios“ šalyje tomis dienomis vyko labai daug. Tik gal ne visos pateko į vadinamosios didžiosios žiniasklaidos akiratį. Tačiau šie renginiai ir yra didžioji vertybė, tam tikro visuotinio išraiška.

Kas yra laisvas žodis

Gegužės 7-osios įvykių seka pradėkime nuo laikinai einančio pareigas Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininko, Lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis atgavimo 100-mečio minėjimo komisijos pirmininko Česlovo Juršeno surengtų Spaudos pusryčių su kava. Taip įvardyta jubiliejinų iškilnių programoje.

Nukelta į 10 p.

2, 8-9 p.

EDMUNDO KAZIMIERO ZAVADSKO FENOMENAS

3 p.

TAUTA IR ŽODIS

4-5 p.

GEOLOGIJA – VISUOMENEI

12-13p.

KAS ENCIKLOPEDIJOJE NE VISAI TAIP

13 p.

APIE DISERTACIJŲ KALBĄ

Kur slypi stebuklingo darbštumo šaknis

Visuomeniškumo, darbštumo, mokslinio ir publicistinio produktyvumo prasme su prof. Edmundu Kazimieru Zavadsku vargu ar kas iš mokslo žmonių dabartinėje Lietuvoje valiotų lygintis. Gal nelabai ir norėtų lygintis. Geriau jau tyliai ar kiek garsėliau pasistebėti, kaip vienam žmogui įmanoma visa aprėpti, visur suspėti, šitiek nuveikti ir dar kitus užkrėsti darbštumo virusu bei noru visuomeniškai reikštis.

Ne visiems toks ugnikalnis patinka, nes iš savo kūrybinio kraterio kasmet „iššaudamas“ vis po naują knygą, atleiskite, viršija bet kokias mums įprasto suvokimo ribas. Matyt, reiktų pereiti į kitą dydžių ir mastelių sistemą. Nuo 1973 m. kasmet parašo arba sudaro ir išleidžia po didesnę ar mažesnę mokslinę knygą, vadovėlį bei kito pobūdžio veikalą, tiesa, kai kuriuos su bendraautoriais. Pertrūkiai buvo tik 1982 m. ir 1984 m., kai E. K. Zavadsko naujos knygos nepasirodė. Nuo 1994 m. taip pat kasmet vienas ar su bendraautoriais išleidžia bent po vieną publicistikos veikalą. Tad jau susidarė dešimt knygų. Jose spausdinami dažniausiai iš spaudos surinkti paties E. K. Zavadsko straipsniai, interviu arba jie parašyti įvairių žanrų kūrinių. Tai gi per tą laiką jubilato į pasaulį paleista 97 knygos ir kitokio pobūdžio veikalai. O kur dar administracinė veikla – juk pirmasis Gedimino universiteto prorektorius. Dažnai tenka tik rankomis skėstelėti: kaip vienam mirtingajam galima nuveikti šitiek darbų, jei titanų laikai seniai praėjo, o ir tie patys gyvena, žygdarbius atliko tik Antikos mituose?

Nebent Edmundui Kazimierui dirbtų visas pulkas rekrutuotų būdžiauninkų, šiuo atveju visas Vilniaus Gedimino technikos universitetas. Tačiau ne, šio universiteto profesūra, docentai, dėstytojai ir studentai visais atžvilgiais neatrodo panašūs į būdžiauninkus. Priešingai, visi jaučiasi dideli savosios Alma Mater patriotai ir tvirtina, jog universitete geros sąlygos norinčiam reikštis akademinėje ir mokslinėje veikloje, nes buvęs ilgametis rektorius, dabartinis pirmasis prorektorius E. K. Zavadskas ne tik pats pluša išsijuošęs, bet ir kitus visais būdais skatina dirbti, plėsti mokslo dirvoną, paremia visas bet kiek dėmesio vertas pavaldinių iniciatyvas. Vadinasi, tokio stebėtinio produktyvumo stebuklingoji šaknis glūdi kažkur kitur, ne baudžiavinėje santvarkoje, kurios Saulėtekio alėjoje nėra daugiau, nei bet kurioje kitoje sostinės ar Lietuvos vietoje.

Edmundo Kazimiero Zavadsko fenomenas

Gegužės 11–12 d. Lietuvos mokslų akademijos Didžiojoje salėje ir Vilniaus Gedimino technikos universitete paminėtas ilgamečio VGTU rektoriaus, o dabar šio Universiteto pirmojo prorektoriaus, Lietuvos MA nario korespondento, Lietuvos mokslininkų sąjungos ir laikraščio *Mokslo Lietuva* vieno iš kūrėjų prof. Edmundo Kazimiero Zavadsko 60-ties metų jubiliejus.

Jubilatas VGTU pirmasis prorektorius prof. Edmundas Kazimieras Zavadskas ir rektorius prof. Romualdas Grinevičius tarp Universiteto Senato narių

Akademikai susirūpino

Regis, mūsų akademikai visai ne juokais susirūpino tokio neįprasto ir sunkiai apibūdinamo fenomeno buvimu, nors tas fenomenas nuolat būna šalia. Arti, tačiau neapčiuopiamas, įprastos logikos dėsniams nepavaldus, mūsų gyvenimo kasdienybėje nepaaiškinamas. Štai šiam paslaptinam „Zavadsko fenomenui“ išsiaiškinti gegužės 11 d. ir buvo skirti akademiniai skaitymai, surengti Lietuvos Mokslų Akademijos Didžiojoje salėje. Preteksas – geresnio nė nesugalvos: gegužės 12 d. Lietuvos MA nariui korespondentui E. K. Zavadskui sukanka 60 metų. Tai gi puikiai sutapo visos būtinos ir pakankamos sąlygos vieną kartą kolegą kaip reikiant paminti į naą, pasisodinti ant pakylės, iškvosti kaip reikiant ir pagaliau išsiaiškinti visa, kas dar buvo likę neaišku iš jo eitujų gyvenimo kelių, gal ir šalikelių, sužinoti, kas yra ta sta-

tybos procesų daugiatikslė selekto-novacija – juk jubilatas ir yra šios perspektyvios mokslo mokyklos kūrėjas. Ir svarbiausia: kur slypi ta kūrybiškumo ugnis, kokiame žaizdre ji kūrenama?

Tuo metu, kai jubilatas su artimiausiais padėjėjais truputį blaškėsi po salę, mat niekaip nesisekė „užkurti“ elektronikos įtaisus, būtinus tolesniam vyksmui, – visų akys kryo į mieląją poniją Stasę, kuri atvyko į savo vyro jubiliejines pagerbimo iškilmes ir, ko gero, daugiausia galėtų pasakyti apie jo kūrybinės laboratorijos paslaptis. Gal ir pati ponija Stasė verda kokius nors ypatingus antpilus ar elektrus vyrui, mat juk tokio smarkumo priežastis gali būti visai materialinė. Dar pridursime, kad Stasė Zavadskienė pati yra įgijusi inžinierės statybininkės specialybę.

Pagalčiau su elektronika pavyko sutarti, ant pakylės vietas užėmė jubilatas su žmona, Lietuvos MA Technikos skyriaus pirmininkas, Kauno technologijos universiteto

rektorius akad. Ramutis Bansevicius, o Torkvemados vaidmens ne juokais ruošėsi imtis Lietuvos MA viceprezidentas akad. Algis Petras Piskarskas.

Norint išlaikyti bent jau teisingumo vaizdą, į tribūną buvo kviečiamas Vilniaus Gedimino Technikos universiteto prorektorius prof. Algirdas Valiulis. Jam suteikta teisė ir pareiga teikti parodymus apie jubilato nueitą kelią ir nuveiktus darbus. A. Valiulis pradėjo iš labai toli, jei tiksliau, tai nuo Vilniaus Raudonojo kryžiaus ligoninės, kur prieš 60 metų gegužės 12 d. ir pasigirdo pirmas būsimosios mokslo „žvaigždės“ riksmas. Sostinėje padaugėjo vienu gyventoju, nors tikriausiai niekas į tai neatkreipė dėmesio. Buvo daug svarbesnių įvykių, vyko karas, o Vilniuje dar šeimininkavo vokiečiai. Kita vertus, jei gerai pagalvotume, tai juk nieko svarbiau šiame gyvenime nevyksta už žmogaus gimimą ir žmogaus kūrybą, tik galima, kad šios paprastos tiesos jei ka-

da ir šauna į galvą, tai dažniausiai tik jubiliejų dienomis. Bet pasiklausykime toliau.

Kaip siekė mokslo

1944-ųjų liepą, t. y. praėjus lygiai dviems mėnesiams po jubilato gimimo, vokiečius iš Vilniaus išstūmė Raudonoji armija. Prasidėjo pokarinis gyvenimas, kuris daugeliui mūsų krašto žmonių atnešė daugybę naujų išmėginimų. Kadangi E. K. Zavadsko tėvas prieš karą buvo Lietuvos kariuomenės puskarininkis ir tarnavo pasienyje su Lenkija, tai tarybų valdžia šį jo biografijos faktą įvertino nemokama „komandiruote“ į Vorkutą. Tiesa, be bilieto atgal. Motina su mažu vaiku iškeliavo į Rimšių kaimą netoli Dūkšto, arčiau giminių. Ten beveik tris klases ir baigė būsiamasis rektorius. Po J. Stalino mirties Sovietų Sąjungoje sušvelnėjo politinis klimatas, ir berniokas galėjo išvažiuoti pas tėvą į Vorkutą, kur gyveno šiapus spygliuotos vielos, lankė rusišką mokyklą. Didelį įspūdį berniukui paliko pažintis su jaunu kunigu Mykolu Dobrovolskiu (tėvu Stanislovu), kuris taip pat buvo Vorkutos tremtinys. Tėvas Stanislovas gaudavo lietuviškų knygų ir jų duodavo tremtinių vaikams. Taip mezgėsi ryšys su gimtąja kalba ir kraštu.

Į Lietuvą E. K. Zavadskas grįžo 1959 m., penketais baigė Dūkšto vidurinę mokyklą ir 1962 m. stojo į Kauno politechnikos instituto Vilniaus filialą. Gerai išlaikė egzaminus, tačiau dininiame skyriuje pramoninės ir civilinės statybos specialybės studijuoti teisės negavo, nes buvo tremtinio sūnus. Jam buvo leista studijuoti statybos ir inžineriją KPI neakivaizdiniame skyriuje. Teko grįžti į Dūkštą ir Gubavos aštuonmetėje vaikus mokyti matematikos. Sėkmingai išlaikęs egzaminus už pirmą neakivaizdinio skyriaus kursą, E. K. Zavadskas kreipėsi į KPI rektorių prof. Kazimierą Baršauską: nori rimtai atsidėti studijoms dininiame skyriuje. Rektorius pervedė jaunuolį į tą pačią KPI Vilniaus filialo grupę, į kurią jis mandatinės komisijos prieš metus nebuvo priimtas.

Studijavo labai rimtai, dalyvavo studentų mokslinėje draugijoje (SMD) ir net buvo išrinktas Statybos ekonomikos fakulteto SMD pirmininku. Trečiakursis su bendraautorais (J. Valentukevičiumi ir A. Sniežko). 1965 m. išspausdino savo pirmą mokslinį straipsnį *Gipso gaminių armavimas mineraliniu pluoštu* žurnale *Statyba ir architektūra*. Šia tema skaitė pranešimus ir

Nukelta į 8 p.

Jubilatą Edmundą Kazimierą Zavadską su tik ką išleista jo knyga sveikina dr. Vidmantė Lujanienė, prof. Algimantas Nakas ir dr. Algimantas Liekis

Ant pakylės – jubilatas su žmona Stase, Lietuvos MA viceprezidentas akad. Algis Petras Piskarskas ir Technikos skyriaus pirmininkas, KTU rektorius akad. Ramutis Bansevicius

Lietuviškos spaudos atgavimo 100-mečio renginyje Lietuvos Respublikos Seimo rūmuose kalbamės su Lietuvių kalbos instituto Leksikografijos centro vyriausiuoju darbuotoju prof. habil. dr. Vytautu VITKAUSKU. Priminsime, kad kalbininkas, o šiuo atveju ir *Mokslo Lietuvos* pašnekovas, ilgą laiką buvo Institute sudaryto dvidešimttomio *Lietuvių kalbos žodyno* vyriausiasis redaktorius.

Kaip šventė latviai

Balandį Latvijoje buvo latgalių spaudos draudimo panaikinimo 100-mečio minėjimas. Ar galite palyginti kaimynų šalyje vykusią šventę su Lietuviškos spaudos atgavimo 100-mečio renginiais?

Rygoje latviai surengė didžiausią šventę, buvo prisiminti visi žymiausi latvių spaudos ir tautinio judėjimo veikėjai. Latvių akys švytėjo, visi buvo laimingi, kad latgaliai išliko, išsaugojo dvasią. Tai buvo visos latvių tautos šventė – latgalių spaudos atgavimo šimtmečio minėjimas. O LR Seime per iškilmingą posėdį, skirtą Lietuviškos spaudos atgavimo 100-mečiui paminėti, nė karto nebuvo prisimintas ir paminėtas net Motiejus Valančius – svarbiausias lietuviškos draudžiamos literatūros spausdinimo Rytprūsioje ir platinimo Lietuvoje organizatorius. Nė žodžio neišgirdome apie lietuvių dvasią, kuri juk ir padėjo atsispirti spaudos draudimui. Juk kas iš esmės buvo spaudos draudimas? Tai pirmiausia dvasios slopinimas.

Kliuvo ne vien raidynas

Jaučiamės žengią visateisei Europos Sąjungos valstybei nubrėžtu keliu, labai pragmatišku ir racionaliu, tad gal ir tokios vertybės kaip lietuvių dvasia, tautiškumas atsideria tarsi šešelyje. Vyksta vertybių perkainojimas, mėginama matuoti naujesnių laikų europiečių drabužį, todėl negirdime ir Jūsų ausiai tokių mielų sąvokų, kaip lietuviškumas, lietuvių dvasia, tautystės dvasia. Ar taip suprantu mūsų modernėjimą, kuris atspindi ir šios dienos šventę?

Per iškilmingą Seimo posėdį kalba istorikas. Pačios pirmosios mintys: jei nebūtų 1831 m. ir 1863 m. sukilimų, nebūtų uždrausta lietuviškoji spauda ir viskas būtų buvę gerai... Dar nežinia, kas būtų atsitikę, jei sukilimų nebūtų. Latgaliai jokių sukilimų nerengė, tačiau jų spauda taip pat buvo uždrausta. Gudų kalba juk irgi buvo uždrausta, ir gudams abėcėlė jau nieko nelėmė. Ir unitams visa spauda buvo uždrausta.

Todėl visai ne tas spaudos draudimo priežastis šandien girdžiu prisimenant per iškilmingus renginius. Jei carinei rusų valdžiai būtų kliuvusi tik lietuviška spauda, tai 1899 m. nebūtų įvykęs teismo procesas Palangoje pirmo viešo lietuviško spektaklio *Amerika* pirtyje statytojams. Juk gerai atsimeiname, kaip Vonsianskis persekiojo spektaklio organizatorius.

Iš tiesų Palanga tuo metu priklausė Kuršo gubernijai, kurioje negaliojo lietuviškos spaudos draudimas, ir lietuviška kultūrinė veikla buvo mažiau varžoma. Tačiau viešas lietuvių spektaklis bemat užkliuvo rusų valdžiai.

Abėcėlė šiuo atveju nieko dėta, nes spektaklyje tik kalbėta, o ne rašyta. Prisiminkime pagaliau liuteronų spaudą. Jų spaudiniams buvo naudojamas gotiškas šriftas, kuris taip pat buvo uždraustas. Tačiau šios dienos iškilimėse apie tai neišgirdome nė žodžio.

Svarbiausias spaudos draudėjų taikinyms buvo tautos dvasia

Svarbiausia buvo palaužti tautos dvasią

Man teko tyrinėti tarmes Kybartuose, Žvirgzdaičiuose. Ten buvau susitikęs su dar gyvais knygnešiais, kuriems tuo metu buvo 80–90 metų. Jie man pasakojo, kur ir kaip kuris ėjo, kokias knygas nešė. Viena tokia kliša moterėlė tarpukario Lietuvoje buvo gavusi 75 litų pensiją už knygnešiamą. Ji man pripasakojo daugybę dalykų, kaip knygnešiai eidavo, buvo gaudomi, apšaudomi. Dabar neprisimenu tos moteriškos pavardės, nes neleido užsirašyti, bijojo, kad atėję „stribai“ neišvestų, neišvežtų.

Tai štai ir tos gotiško rašto knygelės buvo draudžiamos, žandarai jas atiminėjo ir pagautiems žmonėms dėjo baudas. O juk visai kita abėcėlė. Deja, šiandien apie tai neišgirdome.

Ar norite pasakyti, kad draudimo esmė glūdėjo netgi visai ne abėcėlėje?

Žinoma, raštas buvo labai svarbu, bet svarbiausia buvo palaužti lietuvišką tautinę dvasią. Raidynas, raštas, kalba buvo tik tos dvasios naikinimo priemonės. Juk kiekviename valsčiuje kabojo skelbimai: *По литовски разговаривать воспрещается* (lietuviškai kalbėti draudžiama).

O mokykloje už lietuvišką žodį vaikui ant kaklo kabindavo metelį, kurią nukabindavo tik tada, kai kitas mokinys ištarė lietuvišką žodį. Tada metelį keliaudavo ant jo kaklo.

Tai gi. Visus tuos dalykus svarbu susieti į visumą. Juk aplinkinės tautos kitomis kalbomis kalbėjo ir savo rašiniams naudojo kitus raidynus, kitos rašė kirilica, bet ir tai nepagelbėjo, nes buvo persekiojama unitiška, liuteroniška ar katalikiška dvasia, kurią ir buvo siekiama bet kokiomis priemonėmis išnaikinti.

Motiejus Valančiaus vaidmuo

Suprantu, kad būdami šių iškilnių stebėtojai, galime sau leisti prabangą pakritikuoti tuos, kurie rengė šventę. Tačiau gal mes patys su Jumis, mielas profesoriau Vitkauskai, kiekvienas savo darbo vietoje ir darykime, kad žmonės geriau suvoktų subtilius mūsų tautos praeities dalykus. Jūs Lietuvių kalbos institute, aš – Mokslo Lietuvos laikraščio puslapiuose kalbindamas tų dalykų žinovus.

Viskas daug sudėtingiau. Net ir mūsų institute iš jaunų žmonių išgirstu tokį teiginį: jei ne valdžios nusistatymas prieš lotynišką šriftą, tai mes viską būtume turėję – raštą, kultūrą ir visa, ko reikia tautinei saviraiškai... Man akys ant kaktos iššoko, išgirdus tokius inteligentų samprotavimus. Arba štai Muzikos akademijoje spaudos draudimo panaikinimo 100-mečiui skirtas vakaras. Apskritai pašnekėta, bet esmės neužčiuopta.

Gal pamėginkime glaustai suformuluoti, kaip turėtume į tuos dalykus žvelgti ir vertinti.

Svarbiausia buvo lietuvių dvasia, tautiškumas. Juk M. Valančius būtent šią lietuvišką dvasią ir siekė ugdyti. Carinė valdžia, uždraudama lietuviškus spaudinius lotynišką raidyną, būtent ir siekė palaužti lietuvišką tautinę dvasią.

Prof. Vytautas Vitkauskas LR Seimo rūmuose minint lietuviškos spaudos atgavimo šimtmečio metines

Apie karvės lygį

Labai Jus suprantu. Tik bijau, jei pradėsite su Jumis kalbėtis apie tautinę dvasią, tautiškumo svarbą, tai mūsų klausytis pasiliks tik keletas garbingo amžiaus senolių, o jaunimas nušėliaus ieškoti bufeto. „Naujosios Europos žmonės“ tautiškumas ir dvasingumas gali atrodyti toks archaiškas dalykas, kad net gūdu. Mokslo Lietuva šių sąvokų nesibaudo, savo rašiniuose dažnai į tas vertybes atsiremia – ir ką mes girdime iš jaunų žmonių? Jiems, girdi, nesą apie ką mūsų savitraštyje skaityti, nes atsivertę pamato žilas ir pliktelėjusias galvas, bylojimus apie tautiškumą ir dvasingumą. Tai gi jaunimui kartais neįdomu, nes aprašomi labai nemodernūs dalykai. Verslo gudrybių nemokome, kaip laimėti milijoną nepaaiškiname, pagaliau, kaip per savaitę parašyti disertaciją ir tai nesugebame išdėstyti. Visai nemodernūs esame.

Jei žmogus nesijaučia priklausąs savo tautai, tai kas jam belieka? Rūpi tik instinktų tenkinimas, pilvo reikalai. Tarsi būtume karvės lygio. O juk XIX a. sukilimuose buvo keliamas ir lietuvių klausimas, ir tai jau nebuvo karvės lygio žmonių sąmonė. Beje, čia panaudojau ne savo paties sugalvotą, bet 1988 m. *Literaturnaja gazeta* į apyvertą paleistą terminą – karvės lygio žmogus, kuriam rūpi tik instinktai ir pilvas.

Ir tautos kilo

XIX a. viduryje lietuvių tauta jau buvo pakelta nuo karvės lygio: 1861 m. buvo panaikinta baudžiava, suvalkiečiai jau buvo pradėję vaikus į mokyklas leisti, žmonės buvo kvie-

čiami judėti, kilti į visuomeninį gyvenimą, taip pat ir į lietuviškumą. Tam jau buvo susidariusios sąlygos.

Panašiai buvo ir žemaičiuose. Labai gerai tie procesai atskleisti Mykolo Biržiškos atsiminimų knygoje *Anuo metu Viekšniuose ir Šiauliuose* (1938). Labai gerai parodyta, kaip jie darėsi lietuviškas. Jau susidomėta ir pradėta rinkti tautosaką, liaudies dainas.

Rinkti tautosaką, užrašinėti liaudies dainas, lietuviškumą sutvirtinančių įrodymų ieškoti liaudies kūryboje... Tačiau tai juk bendras europinis reiškinys, vienodai būdingas serbams, čekams, bulgarams, latviams ir kitoms tautoms. Tačiau pirmiausia toms, kurioms reikėjo dar save „atrsti“, įtvirtinti tarp kitų valstybingumą turinčių tautų. Tautosakoje lengviausia buvo apytikti savo tautinių jausmų išraišką.

Taip, per tautosaką buvo reiškiamas tautybės idėja. Lietuvoje taip pat. Iki baudžiavą panaikinant plakamas ir ujamas baudžiauninkas dar negalėjo pakilti iki tautinės idėjos suvokimo. O nuo baudžiavos panaikinimo juk formavosi kitas žmogus, visai kita sąmonė. Štai šią svarbų lietuvių tautai darbą ir akino Motiejus Valančius. Jis suprato šio savo darbo prasmę ir todėl nusipelnė ypatingos visų mūsų pagarbos.

Žemaičių vyskupas ugdė lietuvių tautinę savimonę ir tam svarbiausiam reikalui Lietuvoje organizavo uždraustų lietuviškų knygų spausdinimą ir platinimą. Štai kur esmė.

Kaip grekas virto grieku

Iš pašnekesio su Jumis supratau, jog ne tiek raidynas svarbu, kiek tautos dvasia.

O dvasia susijusi su raidynu, nes tai visa tautos istorija. Slaviškas raidynas netiko lietuvių kalbai. Pavyzdžiui, garsams *e, ė* ir *ie* reikšti rusiškame raidyne buvo viena raidė *e*. Tais laikais *graikas* buvo *grekas*, o *nuodėmė* buvo *griekas*, tačiau naudojant rusišką raidyną abu žodžiai buvo užrašomi vienu – *грекас*. Raidyno keitimo komisija susimąstė: ką dabar daryti? Lietuvių kalbai rusiškas raidynas netiko.

Kad rusiškas raidynas netinka reikšti lietuvių kalbos garsams įrodinėjo ir patys rusų kalbininkai.

Maskvos universiteto prof. Filipas Fortunatovas pamėgino rusiškais rašmenimis išleisti vieną knygą *Liudvinavo dainos*. Bet kai jam kiti kalbininkai pradėjo akis badyti, jis pats įsitikino, kad tai buvo nevykęs sprendimas. Ėmėsi redaguoti brolių Antano ir Jono Juškų žodyną, lietuviams „pramušinėjo“ įvairias lengvatas. Labai pasitarnavo lietuviams.

Lietuviškos spaudos 100-mečio minėjime tarsi buvo pamirštas ilgiausiai ligi šiol tęstas lietuvių tautos projektas, kurį 1902 m., taigi dar spaudos draudimo metu, pradėjo Kazimieras Būga, o užbaigė mūsų kalbininkų karta. Šio šimto metų trukusio projekto rezultatas – Lietuvių kalbos žodynas, kurio paskutinis, 20 tomas, pasirodė 2002 m. Tautai milžiniškos reikšmės darbas, susilaukęs ir tarptautinio pripažinimo, tačiau šiose Spaudos atgavimo 100-mečio iškilimėse kažkodėl pamirštas. O juk šiuose pačiuose Seimo rūmuose vyko Žodyno 20 tomų pabaigtųjų iškilimė. Ką galite atsakyti kaip to Žodyno paskutinis vyriausiasis redaktorius?

Tauta mokslo reikalams įgavo visą suspėtą užrašyti leksiką nuo 1547 metų knygų, iš visų tarmių. Buvo šventė, mūsų tautos vadovai V. Adamkus, M. A. Brazauskas apdovanojo, gyrė ir džiaugėsi.

Prisimenu Jo ekselencijops žodžius: *Acitū už tokį didžiulį darbą ir toliau dirbkit ir saugokit gintąją kalbą*. Daug kalbėjo pasaulio mokslininkai Pietras Umbertas Dinis, Anatolijus Nepokupnas ir kiti.

Turime ir dar nepanaudotų 450 000 lapelių kartoteką. Tarmėse dar daug neužrašytų faktų, daug kur nebūta. Deja, likom tik 4 žmonių grupelė kompiuteriniam žodynui tvarkyti. Lėšų kaupiti medžiagai, kokių planų neturime. Reikėtų apibendrinti darbą, moksliskai išnagrinėti darbo reikšmę ir principus, numatyti ateities planus, bet lyg ir viešpatauja tyła. Ar atsiras pinigų? Juk šiuo metu lietuvių kalba rūpesčio nėra, ji žalojama, varoma iš gyvenimo. Miesčionijai ir guldio apimtai diduomenei ir valdžios stulpams jos nereikia. Sunkios senolei ir gražuolei kalbai dienos atėjo...

Nepaisant visos mūsų pagarbos aukštiems politikams ir valstybės veikėjams, štai koks susidaro išpūdis. Kad ir kokie išpūdingi būtų pavieniai renginiai – Lietuvių kalbos žodyno pabaigtuvės ar Spaudos draudimo lotyniškais rašmenimis 100-mečio minėjimas – tačiau tai kartais primena pavienių jūros akmenėlių žibėjimą, kuris taip ir negula į visumą, valstybės mokslo ir kultūros mozaiką. Kiekvienas renginys – tarsi pats sau vertybė, o ne vientisas ir nenutrūkstamas vyksmas. Todėl, kad tėra priešokio rūpestis.

Kalbėjosi
Gediminas Zemlickas

Lietuvos geologijos tarnyboje 2004 m. balandžio 22–23 d. vyko mokslinė praktinė konferencija *Geologija darniam vystymuisi ir integruotai plėtrai*. Joje nagrinėta valstybinių geologinių tyrimų programa *Geologija – visuomenei*, apimanti svarbiausias praktinės geologijos sritis – geologinį kartografavimą, aplinkos geocheminius, giluminius, kietųjų naudingųjų iškasenų, ekogeologinius, hidrogeologinius, Baltijos jūros geologinius tyrimus, požeminės hidrosferos ir geodinaminį monitoringą, naftos geologijos darbus ir valstybinės geologinės informacijos sistemos plėtrą.

Antra konferencijos diena buvo skirta pažintinei išvykai į Antavilių vandens gerinimo stotį, Neries slėnį ties Viriais, Šeškinės ozą, Neries regioninį draustinį, Neries regioninį parką ir Kernavę. Taip pat aplankytas jau nebeveikiantis sostinės Fabijoniškių sąvartynas, kur buvo nagrinėta ekologinė sparčiai augančio Fabijoniškių rajono būklė.

Apie ne vien geologams, bet ir visai visuomenei rūpimus dalykus kalbamės su Lietuvos geologijos tarnybos direktoriaus pavaduotoju dr. Jonu SATKŪNU. Jį kalbina Gediminas Zemlickas.

Teks tikslinti geologinių tyrimų kryptis

Kiek žinau, Lietuvos geologijos tarnyba ne itin dažnai šalies geologus sukviečia į tokią konferenciją.

Ko gero, ne vien geologus, nes į šią konferenciją pasikvietėme ir įvairių kitų institucijų atstovų. Mintyje turiu ne tik geologijos informacijos kaupimu užsiimančias institucijas, bet ir tą informaciją naudojančias, diegiančias praktiškai. Jau vienuoliktą kartą vykdomė programą *Geologija visuomenei*. 1993 m. kovo 18 d. ši programa buvo patvirtinta Vyriausybės nutarimu Nr. 183. Programa numato plėtoti pagrindines geologinių tyrimų kryptis, kad jos būtų kuo geriau pritaikomos visuomenės ir valstybės reikmėms. 2000 m. programa buvo patikslinta, bet jau ne Vyriausybės nutarimu, o LR aplinkos ministerijos kolegijos nutarimu, kadangi ministerijai deleguota prižiūrėti programą.

Geologija visuomenei: nauda iš žinojimo (1)

Lietuvos geologijos tarnybos direktoriaus pavaduotojas dr. Jonas Satkūnas (kairėje) pasakoja apie Vilniaus Šeškinės ozą

Ji patvirtinta iki 2005 m. imtinai.

Taigi nuo 2005 m. turime pasitikslinti valstybinių geologinių tyrimų kryptis. Dėl to ir organizavome konferenciją, kad tuos mūsų valstybinius geologinių tyrimų uždavinius pritaikytume prie dabartinių aktualijų.

Gal pamėginkime apibūdinti tas aktualijas.

Jos pirmiausia siejasi su Nacionaline darnaus vystymosi strategija (galioja iki 2007 m.), taip pat su eurointegraciniais procesais, direktyviniais reikalavimais ir, žinoma, Lietuvos teisės aktais, kuriuos rengiant tenka naudotis vienokia ar kitokia geologine informacija.

Tie penkeri metai, kurie prabėgo nuo valstybinių geologinių tyrimų programos patikslinimo, kad iš naujo peržvelgtume ir įvertintume, kas ir kaip buvo nuveikta, kokia to nauda ir ką privalome toliau daryti. Toks svarbiausias šios konferencijos tikslas.

Geologinės informacijos svarba

Tad kokias geologinių tyrimų kryptis siūlysite įtvirtinti kaip priorite-

tines? Suprantu, jog ne konferencijoje tvirtinami prioritetai, geologai tik rekomenduos, o spėję ir nutarimus priims, matyt, Aplinkos ministerija, gal ir Vyriausybė. Tad ką siūlysite?

Įvairioms sritims ilgalaikis finansavimas, naujų problemų sprendimas gali būti priimtas tik specialiais Vyriausybės nutarimais, derinant su strateginiais valstybės planais. Mūsų pareiga – siūlyti, matant problemas ir sritis, kurioms plėtoti geologinę informaciją gali būti labai svarbi. Dabar peržvelgus Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją, visus 11 jos prioritetų, akivaizdu, kad kiekvienam prioritetui įgyvendinti reikalingi geologiniai duomenys. Kad ir regionų plėtra, skirtumų tarp regionų mažinimas arba apskritai valstybės ekonominė plėtra, kuri neįmanoma be geologinės informacijos. Būtina žinoti galimus nepageidautinus procesus, kurie vyksta ar gali vykti. Ypač svarbu nustatyti tas praktines sritis, kur žinių apie žemės gelmes nepakanka arba jos ignoruojamos.

Mintyje, ko gero, turite Fabijoniškių sąvartyną, ant kurio jau beveik ropščiasi sparčiai augantis Vilniaus

Fabijoniškių rajonas?

Aišku, tokių ekologiškai pavojingų objektų miesto teritorijoje reikėtų vengti, ypač kai laikui bėgant jie akivaizdžiai ima „konfliktuoti“ su miesto plėtra. Sostinė jau „lipa“ ant šio sąvartyno – ką toliau daryti? Apeiti sąvartyną ir prarasti didžiulę erdvę? Aišku, būtų galima čia formuoti žaliąją erdvę, bet protingiausia apie visa tai galvoti iš anksto. Tai įmanoma tik kuo geriau žinant žemės gelmių sandarą, jų savybes – naudingas bei žalingas – ir nepalankių sprendimų padarinius, kurie gali būti nesinaudojama geologine informacija. Tik žinojimas padeda įgyvendinti darniąją plėtrą.

Svarbu ir geranoriškumas

Kiek į geologų rekomendacijas šiandien linkusios įsiklausyti kitos žinybos ir organizacijos? Juk ne paslaptis, kad neretai mokslininkų rekomendacijų stengiamasi „negirdėti“, mokslininkų išvados ignoruojamos. Tačiau gal geologai su tokiais problemomis nesužaduria?

Kai mūsų reikalavimai įgyja įsta-

tymų pobūdį, jie jau negali būti ignoruojami, apeinami ar ginčijami. Įstatymus ir nutarimus tenka vykdyti. Tačiau mums labai svarbu, kad į mūsų pasiūlymus, rekomendacijas būtų atsižvelgiama geranoriškai. Todėl siekiame kuo suprantamiau išdėstyti savo siūlymus bei reikalavimus. Kai žmonės žino, kokia iš viso to bus nauda, jie geranoriškiau laikosi rekomendacijų. To mes ir siekiame.

Pastebime, kad įvairiose gyvenimo srityse geologinė informacija pritaikoma vis plačiau. Teritorijų planuotojai iki šiol dar žvelgė į geologų rekomendacijas kaip į šiek tiek žinome... Tačiau dabar be geologų neapsieinama ir teritorijų planavimo darbe. Įsitikinta, kad patiems planuotojams naudinga atsižvelgti į geologinę informaciją.

Iš kur ateina ta nauda?

Iš žinojimo. Aišku, Lietuva – saugi šalis, čia nėra vulkanizmo reiškiniai, kurių esama seismiška aktyvioje teritorijoje. Tačiau informaciją apie mūsų seisminį stabilumą taip pat reikia propaguoti, nes tai gali į mūsų šalį pritraukti investicijas. Kiekvienam potencialiam tarptautiniam investuotojui yra apie ką pagaltoti: statyti Moldavijoje, kur galimi žemės drebėjimai, ar seismiška stabilioje Lietuvoje.

Kiek mūsų geologų pastangos gali veikti tarptautinių investuotojų sprendimus?

Lietuva bendradarbiauja su Pasaulio banku, kurio analitikai mūsų klausia: kokių geologinių pavojų esama Lietuvoje? Galima tą informaciją pagrįsti, argumentuoti. Tačiau pagrįsti įmanoma tik tyrimų duomenimis, tik patikima informacija. Kai ją argumentuotai pateikiame, išgirstame išvadą, kad labai sustiprinome investicinį Lietuvos patrauklumą.

Informaciją reikia ne tik turėti, bet ir valdyti

Suprantu, kad sovietmečiu Lietuvoje buvo surinkta labai daug ir išsamiai geologinių tyrimų duomenų. To tikriausiai negalėtume pasakyti apie pastaruosius 14 metų. Iš esmės tie sukaupti duomenys ir naudojami?

Sukauptą informaciją svarbu išsaugoti ir naudoti. Ją reikia visą laiką valdyti. Gerai, jei informacijos yra knygos ar storuose tomuose, bet to maža. Ta informacija turi būti prieinama, specialistams suprantama ir pateikiama naudojimui. Tai štai šis informacijos palaikymas ir valdymas taip pat yra viena svarbiausių Geologijos tarnybos funkcijų.

Šiuo metu naujų tyrimų vykdomė

Neries regioniniame parke

Neries upėje galima išvysti ir tokių geologinių atodangų

Kernavės piliakalniai aktualus geologinių tyrimų objektas

Neris ties Kernave

nedaug, nebent naujais metodais, su naujomis organizacijomis ar dalyvaujant tarptautinio bendradarbiavimo projektuose. Man pačiam tenka dirbti Tarptautinėje geomokslų sąjungoje, tenka vykdyti į visus žemynus, kur vedame įvairius seminarus ir kitus renginius – Afrikoje, Lotynų Amerikos šalyse, Australijoje. Jei mus kviečia kaip ekspertus, tai taip pat reikiama Lietuvos geologijos tarnybos ir Lietuvos geologų kompetencijos tarptautinį pripažinimą. Birželio pabaigoje Stambule Pasaulio bankas kviečia ekspertus, kurie pristatytų įvairių šalių turimus informacijos paketus ir informacijos valdymo pavyzdžius, kaip įvairios šalys supranta savo geologinių pavojų potencialą. Lietuva šiuo požiūriu pateikiama kaip pavyzdys, nors ir yra neseisminėje srityje.

Tai nuo Dievo. O kokią vietą Lietuvos geologijos tarnyba sugebėjo išsikovoti po saule, kiek autoritetinga, pajėgi dabartinėmis sąlygomis atlikti savo funkcijas, valstybinės svarbos užduotis?

Tai jau būtų klausimas toms organizacijoms, su kuriomis Geologijos tarnybai tenka bendradarbiauti. Tačiau jei jau klausiate, išdėstysiu savo nuomonę. Kad ir Biržų karstinis regionas niekaip neapsieina be mūsų rekomendacijų. Pradedamos specialios programos, kuriose mums tenka dalyvauti. Dabar labai aktyvi saugomų teritorijų tarnyba, kuri vis dažniau mus kviečia, kad mes kraštovaizdžio saugomuose objektuose išdėstytume ir pabrėžtume geologinės ir geomorfologinės sudedamosios reikšmę.

Tačiau dar daug yra sričių, kur turime būti aktyvesni. Pavyzdžiui, formuojama kraštovaizdžio politika,

rengiamas Aplinkos ministerijos inicijuotos grupės atitinkamas dokumentas. Tačiau atidžiau pažvelgus į šį dokumentą, susidaro įspūdis, kad iki šiol morfologija kraštovaizdyje beveik ignoruojama, visas dėmesys buvo kreipiamas tik į augmeniją, landšafto ypatybes ir kultūrinę vertę.

Geologinė krašto vertė

Tai gi geologo žvilgsnis, geomorfologinė dedamoji, gali labai praturtinti mūsų kraštovaizdžio suvokimą, informatyvumą ir vertę. Pamėginkime šią mintį išplėtoti, kad tapūtų suprantama visiems skaitytojams.

Geologo akis mato ir pastebi tai, kas gali praslysti pro eilinio stebėtojo žvilgsnį. Mes matome Lietuvos krašto geologinį unikalumą, paskutiniojo apledėjimo ryškius pėdsakus, vaizdingas aukštumas, paskutinio apledėjimo maksimalią ribą. Visa tai sukelia nepaprastą ir kitų šalių geologų susidomėjimą, nes tai kartu ir didžiulis mokslinis potencialas. Įvairių kraštų geologai atvyksta į Lietuvą pasižiūrėti, nes sugebame atkurti praeities laikotarpių paleoaplinkos pokyčių istoriją. Visa tai kelia visai kitokį, daug geresnį mūsų kraštovaizdžio vertės suvokimą. Jis daug didesnis, nei gali atrodyti iš pirmo žvilgsnio.

Geologinė krašto vertė – ką tai reiškia? Tai galimybė geologiniuose dariniuose, struktūrose ir ženkluose pamatyti laike vykusius procesus? O gal svarbiausia – geomorfologiniai pjūviai, kurie tik ir gali atskleisti geologinę krašto vertę, taip pat naudingų iškasenų telkinius, požeminio geriamo vandens atsargas ir panašiai?

Svarbu ir viena, ir kita. Aišku, svar-

bu žinoti naudingųjų iškasenų atsargas, nors Lietuva šiuo požiūriu ir nėra itin turtinga ar pranašesnė už kitus kraštus. Žinant tų naudingųjų iškasenų telkinius labai svarbu juos apsaugoti nuo galimo užstatymo, o kartais ir patekimo į saugomas teritorijas. Aišku, tas saugomas teritorijas būtina steigti, bet kartais dar jas planuojant galima siekti, kad vėliau nekiltų įvairių nenumatytų konfliktų. Tai pasakytina ir apie derlingas žemes. Jų daugiau esama lyguminiuose kraštuose, kurių nesiekė paskutinio apledėjimo riba ir kur nėra jaunų moreninių kalvų. Tai irgi svarbu turėti omenyje.

Tačiau svarbiausias požeminis Lietuvos turtas – požeminis vanduo. Jį vartojame ir ateityje vartosime, nes kitos galimybės neturime. Aišku, jį būtina išsaugoti švarų, nes užteršto niekas nenaudos. Nebent natūraliais fluoridais praturtintą vandenį Vakarų Lietuvoje. Būtina maksimaliai išvengti bet kokių galimų grėsmių. Vadinasi, labai svarbu suvokti natūralią žemės gelmių saugą, kur požeminis vanduo natūraliai apsaugotas nepralaidžiais gruntais, esantis pakankamai giliai, kad į jį nepatektų teršalai iš žemės paviršiaus. Tokiose teritorijose visada gyvensime turtingai ir gersime švarų vandenį.

Kai sardoma pusiausvyrą

Ekologiškai švariose, žmogaus dar nepažeistose teritorijose didesnių problemų gal ir neiškyla, bet ką galite pasiūlyti tose vietose, kur antropogeninės veiklos veiksniai jau pažeidė gamtos procesų pusiausvyrą?

Vienoje vietoje tas pats antropo-

geninis veiksnys požeminiam vandeniui gali neturėti jokios įtakos, o kitoje – gali sukelti net labai pavojingų padarinių. Tai priklauso nuo žemės gelmių struktūros savybių. Visa tai reikia mokėti protingai panaudoti. Saugias teritorijas reikia naudoti intensyvesnei plėtrai, net ir pramonės išsivystymas tose vietose reikalauja mažiau investicijų. Reikėtų mažiau papildomų bei prevencijos priemonių. Kitoje vietoje teks giliau skverbtis ir iki požeminio vandens šaltinių, taikyti įvairias kitas priemones. Visa tai svarbu žinoti.

Gamybininkai ir miestų savivaldybių pareigūnai suvokia tokio žinojimo vertę?

Labai daug priklauso nuo jų informuotumo. Akivaizdu, kad miestai tampa didžiausių investicijų naudotojai. Deja, kaimų teritorijos tampa socialinio dykmėjimo vietomis. Tėn retėja žmonių, jie traukia į miestus, urbanizuotas teritorijas. Miestai pradeda augti gilyn į žemę, atsiranda žemės gelmių išteklių poreikis. Vilniaus požeminiai garažai – pirma tų procesų Lietuvoje kregždė.

Pirma pavasario kregždė, ar naujus pavojus pranašaujanti karksinti varna?

Nemanau, kad tai mums grėstų kokiomis nors negandomis. Gelmėse galima išsirengti viską. Pagaliau ir mes patys ten galų gale atsidursime, jeigu leistina taip negražiai juokauti.

Žmonija dangoraižiais skverbiasi į dangų, rausiasi į žemę. Ateis metas apsigyventi po jūromis ir vandenynais. Esame laiminga tauta, kad mums šių civilizacijos neišvengiamybių kol kas netenka patirti.

Galvoti visada reikia toli į priekį ir

būtent tik į priekį. Norint patirti, kas vyksta žemės gelmėse ir kosmose žmonijai reikės daugybės investicijų. Todėl jau dabar reikia galvoti, numatyti ateitį. Kai dabar kalbame apie žemės gelmių naudojimą erdveinei plėtrai, tai skamba lyg iš fantastikos srities. Tačiau geologai pirmieji ir turi pradėti suklipti galvas, galimai veiklai rengdami požemines erdves.

Tad geologas vis dėlto labiau požeminio ar antžeminio pasaulio atstovas?

Be abejo, antžeminio. Nuo paviršiaus suvokiame, kas gali būti ten giliau, po kojomis, kadangi modeliuojame bei interpoliuojame dabar vykstančius procesus. Tai – aktualizmo principas: matydamas, kas vyksta dabar, gali atkurti, kas buvo praeityje, suprasti paleoreiškinis, senųjų periodų uolienų formavimosi sąlygas.

Dabartinė geologija jokia būdu nėra orientuota tik į iškasenų žemės gelmių savybių naudojimą. Daug aktualiau mums nustatyti žmogaus gyvenamosios aplinkos santykį su geologine aplinka. Labai svarbu siekti, kad tarp šių dviejų dedamųjų būtų darna. Vadinamoji geoeologija tampa prioritete Europos geologijos tarnybų veiklos sritymi. Šia prioritete kryptimi turės plėtotis ir pasaulinė geologija. Nebent išskyrus šalis, kurios orientuosis daugiausia į naudingų iškasenų gavybą pavyzdžiui, Namibija, Pietų Afrika, Brazilija, Australija. Tų kraštų gyvensena kol kas orientuota tik į naudingų iškasenų eksploataciją, naudojimą bei eksportą. Tačiau tos iškasenos nėra amžinos.

Bus daugiau

Lietuvos geologijos tarnybos Inžinerinės geologijos skyriaus vyriausiasis specialistas Vidas Mikulėnas pasakoja apie vertingiausias Vilniaus geologijos paminklus

BIOTECHNOLOGIJOS INSTITUTAS
PAVYZDINIS MOKSLO CENTRAS

skelbia viešą konkursą mokslo darbuotojų vietoms užimti (pagrindinės pareigos):

- 1. Baltymų-nukleorūgščių sąveikos tyrimo laboratorijoje:** jaunesniojo mokslo darbuotojo (1).
- 2. DNR modifikacijos tyrimo laboratorijoje:** jaunesniojo mokslo darbuotojo (1).
- 3. Prokariotų genų inžinerijos laboratorijoje:** mokslo darbuotojo (1).
- 4. Rekombinantinių baltymų tyrimo laboratorijoje:** mokslo darbuotojo (1), jaunesniojo mokslo darbuotojo (1).
- 6. Imunologijos laboratorijoje:** mokslo darbuotojo (1), jaunesniojo mokslo darbuotojo (1).

Konkurso organizavimo tvarka bei reikalavimai pretendentams skelbiami instituto interneto svetainėje <http://www.ibt.lt>.

Informacija teikiama ir dokumentai priimami 3 savaites po skelbimo išspausdinimo adresu: Biotechnologijos institutas, A. V. Graičiūno g. 8, 02241, Vilnius. Telefonas pasiteirauti: (8 ~ 5) 260 21 09.

Direktorius

Pradžią 8, 9

Tęsiame artimesnę pažintį su istoriku prof. Vytautu MERKIU, daugelio istorinių veikalų autoriumi, 1997 m. Lietuvos mokslo premijos laureatu.

Tokie skirtingi direktoriai

Iš pokalbio su Jumis supratau, kad Juozas Žiugžda nebuvo joks mūsų istorijos monstras, tik persekiojęs istorikus ir vertęs kurti sovietiškaip suprastą Lietuvos istoriją. Tai buvo sistemos vergas, įkaitas, auka, kurios likimas nepavydėtinas. Daug ką suprantantis inteligentas, bet nesugebantis pasipriešinti sistemai.

Buvo Istorijos institute tokia Ona Navickaitė – archeologė. Jai viskas rūpėjo žinoti, į partiją stoji, visiems ideologinių priekaištų ėmė reikšti. Už aktyvumą ją buvo numatę paskirti Šiaulių srities partijos komiteto trečiaja sekretore – propagandos reikalams. Prieš skiriant turėjo pereiti visą tikrinimų filtrą. Išaiškėjo, kad trys jos broliai žuvo miške. Aišku, buvo pranešta ir instituto direktoriui J. Žiugždai. Šis pasikvietė ir prašė papasakoti apie savo šeimą. Mergina gynėsi, bet buvo pašalinta iš partijos ir pažeminta iki jauniesios mokslinės bendradarbės. Aukščiau taip ir nepakilo. Tačiau jei būtų prisipažinusi, tai dar nežinia, kaip būtų baigęsi. Noriu pasakyti, kad J. Žiugžda nebuvo žmonių persekiojimo ar engimo iniciatorius. Tačiau jei jam būdavo nurodoma, tai jis ir vykdavo. Turėjo senosios inteligentijos bruožų, pats jokių intrigų nemegzdavo. To paties negalėčiau pasakyti apie jo J. Žiugždos atėjusį direktorių...

Bronių Vaitkevičių?

Taip. Jo nuostatos buvo visai kitos. Institute, pasak B. Vaitkevičiaus, yra daugybė nedraugų, net priešų, kuriuos reikia išaiškinti. Buvo net pasakęs: *Kol mes kūrėme tarybų valdžią, buožių sūneliai sulindo į mokslą. Tegul dirba, bet reikia juos prižiūrėti.* Suprantama, vadovybė stengėsi telkti patikimumų ratą, kuris tuos dirbančiuosius ir turėjo prižiūrėti. Su atitinkamų įstatymų atstovais bendravo šitaip: *Dedu daug pastangų, kad kontroliuočiau padėti, bet reikia, kad man ir kiti padėtų.*

Suprantama, neseniai mirusio žmogaus atminimo nenorėčiau užgauti, bet tiesa tokia. Istorijos institute buvo susidariusi tokia slogi atmosfera, kad neapsikentęs 1986 m. turėjau išeiti iš instituto. Porą me-

Kad istorija nevirstų tik politologijos įnagiu (3)

Prof. V. Merkys Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje jubiliejaus proga sveikina vienas gabiausių jo bendradarbių dr. Gediminas Rudys; dešinėje – žmona prof. Irena Regina Merkienė (2004 m.)

tų dirbau Lietuvos MA Ekonomikos instituto Ūkio istorijos skyriaus vadovu.

Kaip sprendžiame amžiną uždavinį

Norėčiau grįžti prie Igno Jonyno. Ar įvykdė mūsų istorikai jo tarsi priešai – kad Lietuva taptų istorijos subjektu, o neliktų tik kitų tautų ir valstybių reiškimosi lauku?

Tas amžinas uždavinys, kurį turėsimė vykdyti, jei norėsimė būti lygiai teise tauta su kitomis tautomis taip pat ir Europos Sąjungoje. Nevisaverčių ten juk taip pat nemėgsta. Tie, kurie patys jausis visaverčiais, taip pat ir kitų bus gerbiami. Be to, būtina siekti, kad mūsų istorijos mokslas būtų europinio lygio.

Tikriausiai niekas tokiai I. Jonyno suformuluotai nuostatai neprieštaraus. Bet kaip to pasiekti? Galiau išivaizduoti, jog pirmiausia reikia turėti labai stiprias pavienių istorikų išugdytas mokslines mokyklas, o tam juk nepakanka turėti net ir stiprių istorikų. Toli gražu ne kiekvienas net ir labai geras istorikas išugdo mokslinę moky-

lą. Kokių sąlygų ar žmogaus ypatybių reikia, kad paskui metrą sektų būrys jo pasekėjų, galėtų būti dar vieno mūsų pašnekėsio potėmė. Labai džiaugsiuosi galėdamas išgirsti Jūsų nuomonę, bet iš pradžių pasamprotaukime, ko reikia, kad Lietuvos istorijos mokslas iškoptų į Europos mokslo viršūnę.

Pirmiausia būtina daugiau bendrauti su Europos istorijos mokslu ir mokslininkais. Kiek dabar bendraujame? Minimaliai. Per asmenines pažintis, bendrus darbus, dalyvavimą konferencijose ir istorijos mokslo lygis įvairiose šalyse turėtų siekti tiek suvienodėti. Nepasakyčiau, kad mes kažkaip ypatingai atsilikę, bet esame suvaržyti iš vidaus. Rašome apie savo istorijos dalykus tarsi bijodami išeiti toliau už Dieveniškį. Prisimenu anglų filosofo ir istoriko Arnoldo Džozefo Toynbee (Toynbee, 1889–1975), su kuriuo yra bendravęs I. Jonynas, požiūrį. A. D. Toinbis pasaulį skirstė į kultūrinius-istorinius arealus. Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę jis priskyrė net savitam arealui. Paskui A. D. Toinbio pažiūros keitėsi, jis LDK sujungė su kitais subjektais, bet vienu metu, kartoju, išsisky-

rė į atskirą arealą. Tai mums pamokymas, kad į savo istoriją turime žiūrėti daug platesniame europiniame kontekste. Apie politinius LDK ryšius daug maž žinome, bet buvo ir ekonominiai ryšiai, prekyba, pavyzdžiui, su Nyderlandų šalimis, Anglija ir kitais kraštais.

Mintyje turite XVII a., kai Lietuvos miškai buvo kertami ir mediena išvežama į jūrinės Europos valstybes?

Ypač XVI a. tie ryšiai buvo glaudūs. Iš Lietuvos buvo išvežamas patašas, medžio anglis, ažuolinė mediena, kuri buvo naudojama laivų ir uostų statybai. Apie prekybą su Rytų kraštais gal kiek daugiau žinome. Neabejoju, kad pavartę Loido (Lloyd) draudimo bendrovės archyvus Anglijoje apie Lietuvos ekonominius ryšius su Vakarais rastume labai daug naujo.

Kiek žinau iš archyvų, net iki XIX a. vidurio Lietuvoje buvo kertamos lieknos pušys ir vežamos į Didžiąją Britaniją laivų stiebams. Ryšiai su kitomis šalimis buvo plėtojami įvairiais kanalais. Moksle suregistruota, kur ir kas iš LDK mokėsi Vakarų universitetuose, bet dažniau-

siai tai plikos registracinės nuotraukos. Plačiau patyrinėjus išaiškėtų daug įdomių dalykų.

Tai štai jei Lietuvos istorijos mokslo ryšiai su kitomis šalimis sustiprėtų, tai ne tik plačiau žvelgtume į save, bet ir įgytume didesnių galiomybių iš tų kraštų archyvų ištraukti daug naujo, kas mums galėtų būti svarbu. Toks yra mūsų istorijos mokslo uždavinys.

Kur politologas neturėtų kišti trigrašio

Visko yra tame pasauliniame istorijos moksle. Kartais istorijos mokslą labai gadina politologija, kai istorija pajungiame pragmatiškiems, vienadieniams reikalams. Ypač naujesnius laikus tyrinėjantys istorikai laiko save gal net labiau politologais nei istorikais. Gali būti ir politologu, kuriam istorijos mokslo žinojimas padeda, bet istorijos paversti politologijos tarnaitė nederėtų. Tai tas pat kas tarybiniais laikais istorija buvo paverčiama propagandos įnagiu.

Tačiau gal geriau į politologiją tegul ateis naujos jėgos iš istorijos mokslo, tos bent suvoks visuomenės plėtros dėsningumus ir raidą. Ar blogai, kad XIX a. Lietuvos istorijos specialistas Antanas Kulakauskas tapo politikos mokslų atstovu? Juk neprarastas ir istorijos mokslui. Štai A. Kulakausko su Egidijumi Aleksandravičiumi parašytas veikalas *Carų valdžioje tapo išverstas į lenkų kalbą, o ši pavasarį net apdovanotas kaip geriausia užsienio autorių istorikų knyga, kurią išsivertė lenkai.*

Gerais politologais yra tapę ir daugiau istorikų. Kad ir Raimundas Lopata. Gabus istorikas, apgynęs gerą disertaciją. Kaip politologas reiškiama gana gerai. Tačiau aš galvoje turiu tokius politologus, kuriuos prisimenu dar iš anų laikų: jie skaitydavo paskaitas apie politinę padėtį, ir jų informacijos šaltinis būdavo ribotas – TASS'o medžiaga, kuri viešai nebūdavo skelbiama. Kai dabar politologas aiškina, kodėl nuskendo Rusijos atominis laivas, tai ką jis apie tai iš viso gali pasakyti? Tai akivaizdi politologijos kompromitacija, ir tai turėtų suprasti ir politologo klausėjai iš žiniasklaidos. Yra informacijos kanalai, kuriais galima pasinaudoti, informuoti žmones, bet tai ne politologijos problema ir aiškinimo objektas.

Ar ne per sėslūs mūsų istorikai

Kas gi trukdo mums patyrinėti kad ir Loido bendrovės archyvus? Juk dabar kaip niekada anksčiau galima tyrinėti Vatikano archyvus, kur yra buvęs Zenonas Ivinskis, dirbo Paulius Rabikauskas ar Antanas Liuima. Negirdėjau, kad kas veržtųsi ir į Čekijos archyvus, nors Adolfas Šapoka tą yra daręs dar XX a. ketvirtajame dešimtmetyje. Pagaliau yra dar Krokuvos, Varšuvos ir kitų Lenkijos miestų archyvai, didžiulis archyvų klodas Vokietijoje, Švedijoje. Kodėl nenusiuntus į tas šalis bent po vieną ar kelis jaunus istorikus?

Formaliai niekas netrukdo. Tačiau pirmiausia trukdo mūsų pačių pasirengimas. Reikia toje srityje dirbti Lietuvoje, reikia mokėti tų kraštų kalbas, į kurias tektų važiuoti. Pagaliau svarbus mokėti tas kalbas, kuriomis surašyti archyvai. Taip pat svarbu turėti iš ko gyventi nuvažiuojus.

Tačiau iš Lietuvos mokslų akademijos prezidento Zenono Rokauskos Rudziko ataskaitoje paskutinėje sesijoje

Nukelta į 20 p.

Istorijos instituto istorikai: J. Jurginis, V. Merkys, R. Jasas, R. Batūra, J. Žiugžda, F. Sliesoriūnas, M. Zarauskaitė, S. Janušonis, O. Maksimaitienė, A. Gaigalaitė ir A. Tyla apie 1963 m.

Remiamas smulkus ir vidutinis verslas

Prieš porą metų pirmą kartą Europoje Pasaulio bankas parengė ataskaitą *Lietuva. Siekiant žinių ekonomikos (Lithuania. Aiming for a Knowledge Economy)*. Joje dėmesys teikiamas mūsų šalies inovacijų sistemai, informacinės visuomenės plėtros, palankios verslo aplinkos kūrimo analizei. Tarp svarbiausių pasiūlymų, apimančių politines priemones ir privačias iniciatyvas, buvo nurodyta stiprinti bendradarbiavimą tarp verslo ir valstybinio sektoriaus (įskaitant mokslo ir švietimo institucijas).

Pasaulio banko ekspertų manymu, mūsų šalyje mokslo ir eksperimentinės plėtros sektoriaus veikla atitrūkusi nuo privataus sektoriaus. Kadangi Lietuvos ekonomika grindžiama smulkių ir vidutinių įmonių veikla, raginama siekti, kad būtų geresnė mokslo institucijų ir tokių bendrovių sąveika. Kaip įgyvendinamos Pasaulio Banko rekomendacijos, neseniai domėjosi jo įgaliotasis atstovas JAV Prezidento patarėjas mokslo klausimais, Nacionalinės akademijos Technologijų ir inovacijų programų direktorius prof. Čarlzas Vesneris (Charles W. Wessner).

Pažanga inovacijų politikoje

Viešnagės pradžioje Č. Vesneris Kauno technologijos universitete (KTU) susipažino su KTU regioninio verslo inkubatoriaus veikla. Apie šios stambiausios šalies technologinio profilio aukštosios mokyklos mokslininkų dalyvavimą įvairiose ūkio plėtros, mokslo, pramonės ir paslaugų sferos integracijos procesuose kalbėjo mokslo prorektorius prof. Vytautas Ostaševičius, minėto inkubatoriaus direktorius doc. Pranas Milius ir kiti specialistai. Svečiui buvo pateikta konkrečių pavyzdžių, kaip KTU mokslas orientuotas į žinių ekonomiką, o Kauno plėtra susieta su tarptautinio konkurencingumo didėjimu, žinių ekonomikos strategija ir inovatyvia veikla.

Akivaizdu, kad Lietuva sukūrė naujus plėtros variklius ir didina ekonominės veiklos įvairovę. Didinant konkurencingumą, svarbiausia – sistemingas žinių kūrimas, naudojimas ir sklaidimas visame ūkyje bei visuomenėje. Įsitikinau, kad Lietuva stengiasi įveikti dideles kliūti, trukdančias įgyvendinti žinių ekonomikai būtinas pokyčius, – kalbėjo Č. Vesneris. Svečias gerai įvertino darbus pagal Pasaulio banko finansuojamą programą. Jo nuomone, per laikotarpį nuo minėto banko ataskaitos išaugo mūsų šalies valstybinio sektoriaus ir verslo tarpusavio pasitikėjimas, atsirado glaudesnis bendradarbiavimas. Kad galėtų žengti pirmyn, greta tvirtos makroekonominės bazės, lanksčių darbo rinkų ir veiksmingos socialinės politikos žinių ekonomikai reikia efektyvios švietimo ir inovacijų sistemos, integruoti informacijos ir ryšių technologijų infrastruktūras. Tai padės Lietuvai pasiekti žinių ekonomikos tikslą. Č. Vesneris ypač pasidžiaugė inkubatoriuje įsikūrusių jaunųjų verslininkų – informacinių technologijų entuziastų firmomis. *Informacinės technologijos tebėra pagrindinė JAV ekonomikos produktyvumo augimo „pavara“, jos atneš daug naudos ir Lietuvai, – sakė garbusis svečias.*

KTU regioninis verslo inkubatorius kartu su JAV fondu, Tarptautinis verslo inkubatorius ir Brazilijos mokslo bei verslo inkubatorių asociacija dalyvauja tarptautinės plėtros projekte. Jo tikslas – perduoti JAV ir Brazilijos patirtį, bei organizuoti mokymus Baltijos šalių smulkaus ir vidutinio verslo paramos struktūrų

Lietuvos mokslo tarybos pirmininkas prof. Eugenijus Butkus (iš dešinės), JAV ambasados atašė Randolfas B. Flai ir Čarlzas Vesneris įdėmiai klausėsi KTU rektoriaus prof. Ramučio Bansevicičiaus pasakojimų apie universiteto pastangas stiprinti mokslo ir eksperimentinės plėtros ryšius su privačiu sektoriumi bei jaunaisiais verslininkais

vadybininkams. Projekto koordinatorių Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje yra Baltijos šalių mokslo parkų ir inovacinių centrų asociacijos (BAS-TIC) prezidentas dr. P. Milius.

Parama jauniems verslininkams

Beveik pusšimtis jaunųjų verslininkų įmonių įsikūrė Kaune, Petrausko gatvėje 26 neseniai atidarytoje naujose KTU regioninio verslo inkubatoriaus patalpose. Šiame daugiau kaip 4600 kvadratinį metrų ploto komplekse tilps apie 60 įmonių. Kaune įsteigtasis verslo inkubatorius išsiskiria tuo, kad jis orientuotas į aukštąsias technologijas bei inovacijas. Todėl pirmenybė teikiama toms įmonėms, kurios gamyboje diegia mokslo naujoves, palaiko glaudžius ryšius su KTU mokslininkais.

Neseniai Lietuvoje pradėjo veikti pirmasis Kauno aukštųjų ir informacinių technologijų (AITP) parkas. Vienas jo steigėjų yra KTU. Šio

Universiteto rektorius prof. Ramutis Bansevicičius pasidžiaugė, kad naujajame parke yra eksperimentinė bazė, kur įgyvendinamos naujosios inovacijos. Tada informatikos, mechatronikos ir kitų modernių technologijų naujovės sparčiau pasieks rinką. *Kai jaunimui sudaromos sąlygos aukšto intelekto veiklai, gabūs mūsų tautiečiai neemigruoja užsienin. Tai parodė sėkmingai veikiančio KTU Technologijų centro (verslo inkubatoriaus) pavyzdys. Esu įsitikinęs, kad naujasis AITP padės spręsti protų nutekėjimo problemą, o gal susigrąžinti užsienin išvykusius ir ten apgyvenusius disertacijas asmenis, – pažymėjo rektorius.* Čia jauni specialistai kurs bei diegs naujausias technologijas bei konkurencingus produktus, bus skatinami ir plėtojami ryšiai tarp gamybos įmonių, mokslo bei studijų institucijų. Tai lemia ūkio plėtros strategiją, investicijų politiką bei žinių visuomenės kūrimą.

Lietuvoje prioritetinės yra biotechnologijų, lazerių, informacinių

technologijų ir mechatronikos, elektronikos ir nanotechnologijų mokslo kryptys.

Atsižvelgiame į Europos Sąjungos 6-osios bendrosios programos prioritetus (gamtos mokslai, genomika ir biotechnologija sveikatos apsaugai, informacinės visuomenės technologijos, nanotechnologijos ir nanomokslai, naujų galimybių daugiafunkcinės medžiagos, naujos technologijos ir prietaisai, aeronautika ir erdvės tyrimai, maisto kokybė ir sauga, subalansuoti plėtra, globalūs pokyčiai ir ekosistemos, piliečiai ir valdymas žinių visuomenėje, Eur Atom). Tada naujajame Kauno aukštųjų ir informacijos technologijų parke į tai bus kreipiama daugiausia dėmesio. Parke įsikūrė kelio informacijos technologijų, pramonės gaminių dizaino, inovacijų diegimo energijos šaltinių projektų kūrimo ir kitų įmonių. Pavyzdžiui, ten konsultacijas teikia kartu su užsieniečiais įkurta Kauno regioninė energetikos agentūra, kuriai vadovauja KTU doc. Kęstutis Buinevičius. AITP didžią dalį užima UAB *Katra*, su kuria KTU neseniai pasirašė bendradarbiavimo sutartį. Bendrovės generalinio direktoriaus dr. Gintaro Rimšos nuomone, su universiteto mokslininkais plėtojamos mechninės inžinerijos, šiluminės technikos, mechatronikos ir kitos žinioms imlios technologijos. Už ES PHARE programos lėšas Didžiosios Britanijos bendrovė *P-E International Consultant LTD* sukūrė verslo planą, pagal kurį iki 2014 m. Kauno AITP turėtų

užimti 7,7 hektarų plotą, o visų patalpų plotas būtų iki 20 tūkst. kvadratinų metrų. Tam iš ES fondų reikės gauti apie 58 mln. litų.

Paramą jauniems verslininkams teiks Aleksoto rajone kuriamas Kauno Aukštųjų technologijų įmonių technopolis, į kurio valdybą pakviestas ir KTU atstovas.

KTU technologijų partnerystės biuras

Lietuvai tapus ES nare, privalės didėti mūsų šalies įmonių gaminių konkurencingumas. Bendrijos rinkoje didelę paklausą turės inovatyvi produkcija. Danijos vyriausybė ištiesė pagalbos ranką jaunajai ES narei. *Siekiant gerinti mokslo ir verslo bendradarbiavimą Lietuvoje, danams padedant sukurtas projektas Technologijų Partnerystė (Technology partnership, – sakė jo koordinatore KTU Inovacijų ir informacijos skyriaus vedėja dr. Violeta Kauneliene.* Universitete įsteigto profesionalaus technologijų partnerystės biuro specialistai sugebės ne tik matyti įmonės problemas, susijusias su technologiniais tyrimais, bet ir operatyviai surasti instituciją ar ekspertus, galinčius tą problemą spęsti.

Įgyvendinant projektą bus suburtas šalies įvairių sričių mokslininkų ekspertų būrys, kuris taps puikiu Lietuvos įmonių pagalbininku. KTU viešėjusi Danijos technologijos instituto atstovė Hanne Troels Jensen informavo, kad jau aštuoneri metai ten veikia platus ekspertų tinklas, kuriame yra svarbiausi Europos, JAV, Kanados ir kitų šalių mokslo tyrimų centrai. Įgyvendindami projektą Lietuvoje, turime galimybę pasinaudoti šiuo tinklu ir pasiūlyti įmonėms ne tik šios šalies, bet užsienio mokslo centrų bei kitų žinias kuriančių institucijų kompetenciją. Beje, danams padedant tokio pobūdžio padalinys įsteigtas Lenkijoje, o lietuvių patirtį galės perimti latviai ir estai, – kalbėjo viešnia.

Naujojo projekto koordinatorei KTU Inovacijų ir informacijos skyriaus vedėjai dr. Violetai Kaunelienei (kairėje) ir techninių klausimų ekspertui Aurimui Jakštui naudingi Danijos technologijos instituto vadybininkės Hanne Troels Jensen patarimai

Vilius Misevičius
KTU atstovas
mokslo spaudai

Atkelta iš 2 p.

Kaliningrade vykusioje SMD konferencijoje.

Šioje vietoje padarysime pertrūkį jubilato biografijoje. Iš labai gerai reikalo esmę perteikęs A. Valiulio parodymų galima susidaryti štai kokį vaizdą. Jei jaunuolis gabus, siekia mokslo ir gyvenime turi tikslą, tai net ir nepalankiausios aplinkybės galop pasirodo besančios tik laikinos kliūtys, didesni ar mažesni nesusipratimai ilgame gyvenimo kelyje. Siek užsispyręs, rodyk valią ir didžiulį norą, ką sugebi, gali, ir visada tavo gyvenimo kelyje atsiras, kas supras, įsijaus ir padės, jei tos pagalbos tikrai reikia. Taip buvo mūsų jubilato gyvenimo kelyje, kuriame yra daug kiekvienam žmogui pamokomų stotelių ir tarpstočių.

Nemėginsime skaitytojo varginti E. K. Zavadsko gyvenimo datomis, įvairiais laimėjimais ar įvertinimais, tuo labiau, kad kiekvienas besidomintis visa tai ras autentiškuose šaltiniuose, tarp kurių yra ir paskutinis 704 puslapių veikalas – Lietuvos MA ir VGTU Mokslo tyros centro parengta ir serijoje *Lietuvos mokslas* išleista knyga *Profesorius Edmundas Kazimieras Zavadskas*. Priminsime tik esminius etapus. Baigęs Vilniaus inžineriniame statybos institute per trejus metus aspirantūrą ir per tą laiką parengęs disertaciją (tai pirmas atvejis tos aukštosios mokyklos istorijoje), ją apgynęs liko dirbti VISI Statybos technologijos ir vadybos katedroje. Reiškėsi profesinėje ir pedagoginėje veikloje. Matyt, gerai sekėsi, jeigu 1990 m. vasario 7 d. E. K. Zavadskas tapo pirmuoju demokratiškai išrinktu Vilniaus inžinerinio statybos instituto rektoriumi.

Teko priimti sprendimus, kurie galėjo būti lemtingi visam institutui. Rektorato iniciatyva buvo priimtas kreipimasis į užsienio valstybių vadovus (TSRS, JAV, Vokietijos, Jungtinės Karalystės, Prancūzijos) ir į Raudonojo Kryžiaus būstinę Šveicarijoje dėl sovietinės kariuomenės veiksmų Lietuvoje. 1991 m. sausio 11 d. rektorius paprašė Lietuvos radiją ir televiziją pranešti studentams, kad egzaminų sesija atidedama, visi studentai ir dėstytojai kviečiami ginti saugomų objektų nuo sovietų kariuomenės puolimo.

Rektorius E. K. Zavadskas dar 1990 m. inicijavo priimti sprendimą dėl VISI reorganizavimo į Vilniaus technikos universitetą, kuriam 1996 m. suteiktas Gedimino vardas. Du kartus E. K. Zavadskas buvo perrinktas šio universiteto rektoriumi. Pasibaigus antrajai kadencijai nuo 2002 m. tapo VGTU pirmuoju prorektoriumi, yra puikus naujojo rektoriaus prof.

Edmundo Kazimiero Zavadsko fenomenas

Vilniaus Gedimino technikos universiteto prof. Romualdas Ginevičius sveikina savo pirmąjį prorektorius prof. E. K. Zavadską su 60-mečiu

Romualdo Ginevičiaus pagalbininkas. Jubilatu nestinga ir kitų įsipareigojimų: jis yra Projektų ir statinių ekspertų sąjungos prezidentas, Operacijų tyrimo draugijos (Lietuvos ir Baltijos valstybių) prezidentas. Išrinktas Lenkijos MA Statybos moks-

lų tarybos, tarptautinių ir užsienio valstybių valstybinių ir visuomeninių akademijų nariu. E. K. Zavadskui suteikti Poznanės, Sankt Peterburgo ir Kijevo universitetų garbės daktaro vardai.

Per tą laiką spėjo parengti

19 mokslo daktarų (Artūras Kalkauskas ir Leonas Ustinovičius jau spėjo apginti habilitacijos darbus), šiuo metu vadovauja dar penkiems doktorantams. Praėjusiais metais E.K. Zavadskas įvairiuose žurnaluose išspausdino 30 publikacijų. Šiuo

Jubilatas kolegų būryje

metu ISI žurnalams jis yra pateikęs 9 straipsnius. Kada pasirodys, jei tuose žurnaluose eilės laukia 500 ir kitų autorių jau recenzuoti straipsniai. (Šiuos duomenis E. K. Zavadskas pateikia remdamasis informacija iš interneto).

Pats jubilatas yra 400 mokslo darbų autorius. Išleido tris monografijas, o su bendraautoriais – 5 monografijas lietuvių ir 4 anglų kalba. Tarp jų *Ekspertinės sistemos statyboje* (1995), *Sprendimų paramos sistemos statyboje* (1998), *Pastato gyvavimo proceso daugiakriterinė analizė* (2001), *Internetinė sprendimų parama* (2002), *Lošimų teorija statybos technologijoje ir vadyboje* (2003).

Dirbtinis intelektas statyboje

Šios trumpos apžvalgoje pabaigoje pasakysime, kad Vilniaus Gedimino technikos universitete, ko gero, tik Aleksandras Čyras, Antanas Kudzys ir Edmundas Kazimieras Zavadskas laikytini savo sukurtų mokslo mokyklų kūrėjais.

Prof. A. Čyras dirbo statybinės mechanikos srityje, o prof. A. Kudzys reiškėsi gelžbetonių konstrukcijų srityje. Kaip apibūdinti E. K. Zavadsko mokslinės mokyklos darbus? Kalbant populiariai, tai galėtų būti pavadinta dirbtinio intelekto taikymo statyboje. Kiti vadina statybos procesų daugiakriterine selektonovacija. Tikriausiai būtų galima pasakyti, jog tai mokslas, kuris optimizavimo metodus padeda taikyti įvairiaškėje statybų veikloje, pradedant nuo įvairių objektų variantinio projektavimo, daugiakriterinio įvertinimo, naudingumo bei rinkos vertės nustatymo.

E. K. Zavadsko visuomeninis temperamentas neleidžia susitaikyti su šalyje įteisinta tvarka, kai per konkursus pasirenkami pigiausi pasiūlymai bei sprendimai, o reikėtų (tą sakė ne tik mokslas, bet ir sveikas protas) rinktis naudingiausias. Vadovaudamas Gedimino universitetui ir dabar būdamas pirmuoju prorektoriumi, jis nuolat susiduria su absurdiškais reikalavimais, kurie ne tik specialistą, bet ir kiekvieną sveikai mąstantį žmogų verčia pikintis.

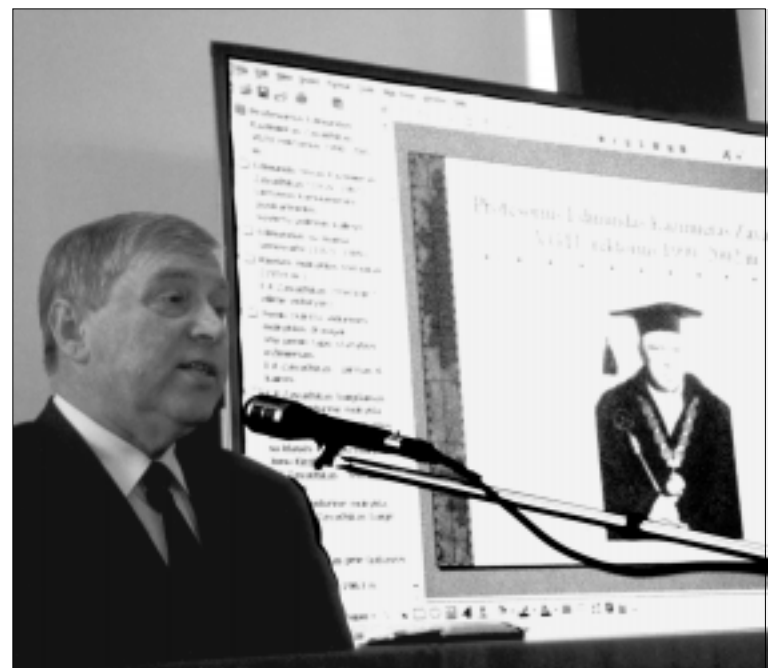
Smalsumas patenkintas

Humanitarui akad. Algirdui Gaižui rūpi, kaip jubilatas paskirsto savo kūrybinę energiją. Gal taiko kokius nors paslaptinius rytiškius ar kitokius metodus?

Patenkintas, kad gavo, matyt jam malonų klausimą, jubilatas atskleidė

Gerai nusiteikusias VGTU choro Gabija choristės tuoj sveikins jubilatą

Prorektorius Algirdas Valiulis „teikia parodymus“

labai paprastą savo žvalumo receptą. Pasirodo, rytą daro gimnastiką ir tą patį kartuoja vakare pagal japono Kacudzo Niši, beje, pagal išsilavinimą inžinieriaus statybininko, metodiką. Jo knyga išleista ir lietuvių kalba. Gydytojai japonui buvo pasakę, jog gyvens 25 metus, bet jis mankštindamas pagal savo paties sudarytą pratimų sistemą išgyveno 70 metų. Ir ne šiaip išgyveno, bet kaip inžinierius statė metro, o gilindamas savo medicinos žinias galop tapo medicinos profesoriui.

Negana to, jubilias energijos semiasi mankštindamas pagal japono metodiką. Grįžęs namo jis atlieka dar penkis Tibeto vienuolių pratimus su jogos elementais. Šių gudrybių profesorius siūlo imtis ir savo kolegoms: garantuotai bus šviesi galva, o kūnas – kupinas energijos. Tiesa, dar siūlo nuolat keisti darbo pobūdį: jei darbe tenka užsiimti administracine veikla, tai po darbo labai pravartu pasikapstyti sode – iš žemės pasisemti stiprybės. Kai stiprybė pasiekia „kondiciją“, reikia sėsti prie spausdinimo mašinėlės ar kompiuterio ir pilti straipsnį. Tokią metodiką naudodamas jubilias tvirtina parašęs daugybę straipsnių, mokslinių ir publicistinių. Net ir daktaro disertaciją taip rašė.

Savaip šią metodiką išsiaiškino prof. A. P. Piskarskas: reikia gerai mankštintis, kapstyti sode – ir pasipils straipsniai. Toks metodo paprastumas ir prieinamumas labai ryžtingai nuteikė visus susirinkusiuosius. Tad lieka laukti straipsnių antplūdžio.

Statome ne amžiams

Kolegos nepraleido progos ir daugiau pakvosti jubiliatą. Iš tiesų,

seni architektūros paminklai stovi šimtmečius, o kiek ilgai stovės nauji mūsų dangoraižiai dešiniajame Neries krante? Žinoma, žavimės tuo, kas išliko. Mūsų laikų statybų pažanga akivaizdi, nauji pastatai iškyla labai greitai, o to nebuvo praeityje. Naujos medžiagos ir konstrukcijos, nauji architektūriniai ir technologiniai sprendimai atveria daugybę naujų galimybių. Reikia tik mecenatų ir užsakovų, kurie galėtų naujiems statiniams skirti pinigų – taip pasistatytų paminklą. Ar ne taip statydami bažnyčias manė išiamžinti didikai? Tačiau nereikėtų pamiršti, kad šiuolaikinės architektūros pastatai, taip pat ir dangoraižiai statomi jau ne šimtmečiams.

Moralškai pastatai sensta greičiau, nei fiziškai. Keičiasi poreikiai, funkcijos, kultūra, žmonių pažiūros ir skonis, tad ir lietuviams reiktų keisti savo įpročius – reikia statyti ne amžiams, bet naudingai. Žemė brangsta greičiau, nei sensta pastatai – štai apie ką reikėtų galvoti.

Jubilias pasidžiaugė, kad daugelį šių naujovių Lietuvoje diegia ne kas kitas, o Vilniaus Gedimino technikos ir Kauno technologijos universitetų absolventai. Daugybę šiandien įprastų, visuotinai priimtų techninių ir technologinių naujovių pirmieji juk turėjo įsisavinti tie, kurie šiandien jau didžiuojasi savo mokiniais, savo darbo tęsėjais. Tarp jų toli gražu ne paskutinė vieta tenka ir mūsų jubiliatui, kurio veržlumui ir nuveiktiems darbams taip tinka pasakymas – Zavadsko fenomenas.

Gediminas Zemlickas

Vienas gambiausių jubiliaso mokinių habil. dr. Artūras Kaklauskas rodo naujausią judviejų parašytą knygą

Sveikinimas

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

skelbia konkursą į šias etatines vietas:

EKONOMIKOS IR VADYBOS FAKULTETE:

Ekonomikos katedroje: docento – 1; asistento – 1.

Finansų katedroje: docentų – 1; asistento – 1.

Vadybos katedroje: katedros vedėjo (profesoriaus arba docento) – 1.

GAMTOS MOKSLŲ FAKULTETE:

Aplinkotyros katedroje: docento – 1; lektoriaus (daktaro) – 2; mokslo darbuotojo – 2.

Biologijos katedroje: docento – 2; lektoriaus (daktaro) – 1; vyresniojo mokslo darbuotojo – 1.

mokslo darbuotojo – 1; jaunesniojo mokslo darbuotojo – 1.

Chemijos katedroje: katedros vedėjo (profesoriaus arba docento) – 1; docento – 1; vyriausiojo mokslo darbuotojo – 1.

Fizikos katedroje: docento – 1.

Aplinkos tyrimų centras: vyriausiojo mokslo darbuotojo – 1; vyresniojo mokslo darbuotojo – 2; mokslo darbuotojo – 2.

HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETE:

Anglų filologijos katedroje: katedros vedėjo (profesoriaus arba docento) – 1; lektoriaus (daktaro) – 2; lektoriaus – 1; asistento – 2; jaunesniojo mokslo darbuotojo – 2.

Etnologijos ir folkloristikos katedroje: katedros vedėjo (profesoriaus arba docento) – 1; lektoriaus (daktaro) – 2.

Filosofijos katedroje: docento – 1; lektoriaus (daktaro) – 2; asistento.

Istorijos katedroje: lektoriaus (daktaro) – 1; lektoriaus – 1; vyriausiojo mokslo darbuotojo – 1.

Lietuvių literatūros katedroje: katedros vedėjo (profesoriaus arba docento) – 1; docento – 1; lektoriaus (daktaro) – 1.

Lietuvių kalbos katedroje: lektoriaus – 1.

Vokiečių ir prancūzų filologijos katedroje: katedros vedėjo (profesoriaus arba docento) – 1; lektoriaus (daktaro) – 1; lektoriaus – 4; jaunesniojo mokslo darbuotojo – 1.

Kompiuterinės lingvistikos centras: vyriausiojo mokslo darbuotojo – 1; mokslo darbuotojo (daktaro) – 1; jaunesniojo mokslo darbuotojo – 2.

Kultūros tyrimų centras: vyresniojo mokslo darbuotojo – 1.

Literatūrinės komparatystikos centras: vyresniojo mokslo darbuotojo – 1.

INFORMATIKOS FAKULTETE:

Taikomosios informatikos katedroje: docento – 2; lektoriaus – 3; asistento – 1; vyresniojo mokslo darbuotojo – 2.

Matematikos ir statistikos katedra: vyresniojo mokslo darbuotojo – 1.

Statistikos centras: mokslo darbuotojo – 1.

KATALIKŲ TEOLOGIJOS FAKULTETE:

Teologijos katedroje: katedros vedėjo (profesoriaus arba docento) – 1; asistento – 3

Bažnytinės teisės katedroje: katedros vedėjo (profesoriaus arba docento) – 1.

Religijos studijų katedroje: lektorius (daktaro) – 1.

Teologijos katedra Marijampolėje: katedros vedėjo (profesoriaus arba docento) – 1; asistento – 3.

Lietuvos katalikų Bažnyčios istorijos centras: vyriausiojo mokslo darbuotojo – 1.

MENŲ INSTITUTE:

Menotyros katedroje: lektoriaus (daktaro) – 1; lektoriaus – 2; vyresniojo mokslo darbuotojo – 2.

Teatologijos katedroje: katedros vedėjo (profesoriaus arba docento) – 1; docento – 1; lektoriaus – 2.

SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETE:

Bendrosios psichologijos katedra: katedros vedėjo (profesoriaus arba docento) – 1.

Sociologijos katedra: profesoriaus – 1; docento – 1; asistento – 1.

Psichologijos klinika: mokslo darbuotojo – 1.

POLITIKOS MOKSLŲ IR DIPLOMATIJOS INSTITUTE:

Politologijos katedroje: lektoriaus (daktaro) – 1; asistento – 1.

Regionistikos katedroje: katedros vedėjo (profesoriaus arba docento) – 1.

Viešojo administravimo katedroje: lektoriaus (daktaro) – 1.

Žurnalistikos katedroje: lektoriaus – 1.

SOCIALINIO DARBO INSTITUTE:

Socialinio darbo katedroje: lektoriaus – 1; asistento – 2.

TEISĖS INSTITUTE:

lektoriaus (daktaro) – 1.

UŽSIENIO KALBŲ CENTRE:

lektoriaus (daktaro) – 2; lektoriaus – 31; asistento – 2; jaunesniojo mokslo darbuotojo – 1.

STUDIJŲ KOKYBĖS CENTRE:

mokslo darbuotojo – 1.

KAUNO BOTANIKOS SODE:

mokslo skyriaus vedėjo (daktaro) – 1.

vyresniojo mokslo darbuotojo – 4; mokslo darbuotojo – 4; jaunesniojo mokslo darbuotojo – 4.

IŠEIVIJOS STUDIJŲ CENTRAS:

vyriausiojo mokslo darbuotojo – 2; vyresniojo mokslo darbuotojo – 2; mokslo darbuotojo – 2; jaunesniojo mokslo darbuotojo – 1.

LETONIKOS CENTRAS:

vyresniojo mokslo darbuotojo – 1; jaunesniojo mokslo darbuotojo – 1.

SLAVISTIKOS CENTRE:

vyresniojo mokslo darbuotojo – 1; mokslo darbuotojo – 2.

SPORTO CENTRAS:

lektoriaus – 5.

Pedagoginis krūvis ir etato dydis nustatomas sudarant darbo sutartį.

Dokumentai – prašymas Rektoriaus vardu, mokslo laipsnių diplomų ir pedagoginių vardų atestatų kopijos, mokslinė autobiografija, CV, mokslinių darbų sąrašas ir straipsnių kopijos – priimami iki birželio 7 d. adresu: Laisvės al. 53, 3000 Kaunas, VDU Personalo tarnyba 303 kab. Tel.: (8 ~ 37) 32 78 65.

Rektorius

Atkelta iš 1 p.

Į Spaudos pusryčius buvo pakviesti ne tik žurnalų ir laikraščių redaktoriai, spaudos, radijo ir televizijos darbuotojai, bet ir mokslo, kultūros, meno atstovai.

Daug metų spaudos darbą dirbusiam Č. Juršėnui tai išties jo aplinkos žmonės. *Mes ne tik atgavome savo žodį, mes atgavome laisvę. Be laisvo žodžio nebūtų laisvos Lietuvos*, – taip vieną svarbiausių Spaudos atgavimo 100-mečio prasmų apibūdino Č. Juršėnas. Sveikindamas visus su švente, Č. Juršėnas pasidžiaugė bendrais kultūros, švietimo, meno, literatūros, taip pat vienais ar kitais žiniasklaidos laimėjimais. Kartu prisipažino apgailėstaujantis dėl kai kurių nesėkmių ar sudarkyto lietuviško žodžio, ypač kai žodis naudojamas piktam darbui.

Č. Juršėnas dėkojo raštinios ir viešai skelbiamos žodžio atstovams, į kurių akiratį jis ir pats ne kartą pakliuvo. Laisvos spaudos ir laisvo žodžio principą apibūdino tokiais žodžiais: *Ne kad aš turėčiau laisvę šnekėti ką noriu, bet kad kiekvienas apie mane galėtų laisvai pasakyti ką nori*. Trumpos prakalbos pabaigoje laikinai pareigas einantis Seimo Pirmininkas visus pakvietė spaudos laisve ir raštija naudotis bendram labui.

Literatų skola

Gyvename nemažos įtampos laikais. Siekime narystės Europos Sąjungoje ir NATO, visą pusmetį vyko politinė sumaištis šalies viduje ir dabar esame tiek politizuoti ir įdirginti, kad nedaug trūko, jog būtume pamiršę gražiausią ir tauriausią šventę: lietuviško žodžio, lietuviškos knygos atgavimo šimtmetį. *Nepamiršome. Tai labai gerai*, – kalbėjo rašytojas Vytautas Bubnys. Jam šie Spaudos pusryčiai priminė JAV Senate rengiamus Maldos pusryčius. Čia taip pat savotiški maldos pusryčiai lietuviškai knygai ir lietuviškam žodžiui. Graži malda.

Pasak V. Bubnio, mūsų literatūra ne itin dosni buvo vaizduodama tuos sunkius ir kruvinus kančių laikus, kuriuos nuėjo lietuviškas žodis. Dailėje turime skulptorių Petro Rimšos *Vargo mokyklą* ir Juozo Zikaro *Knygnešį*. Tai nepaprastos meninės įtaigos kūriniai. Literatūroje esame kur kas kuklesni. Buvo mėginimų, bet jie neįgijo tos reikšmės ir vertės, kuri būdinga minėtoms skulptūroms. Tarpukaryje bene reikšmingiausias buvo kultūrininko Petro Rusecko pastangos renkanti medžiaga ir išleidžiant du *Knygnešio* tomus. Tai atsiminimai, pasako-

Be laisvo žodžio, nebūtų laisvos Lietuvos (1)

Per Spaudos pusryčius Lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis atgavimo 100-mečio renginyje LR Seimo rūmuose

jimai ir liudijimai, virtę kertiniu veikalu, kuriam iki šiol nėra lygaus.

Tai mūsų tautos Golgota

Pačiam V. Bubniui didelį išpūdį paliko ir tarpukaryje gimtajame Prienų krašte girdėti gyvi buvusių knygnešių prisiminimai. Gal dėl to rašytojo galvoje vis sukasi mintis parašyti romaną apie knygnešius, į anuos įvykius žvelgiant šių dienų akimis. Tarybiniais laikais tokio romano apie nutautinimą ir laisvės siekimą sakosi nedrįsęs rašyti, nors medžiagos ir buvo surinkęs. Dabar vėl kilo ši mintis, bet jau visai kitaip. Pastaraisiais metais V. Bubnys iš tiesų parašė romaną *Tas ryto laukimas*, kuriame esama ir knygnešystės dvasios. Per trijų kartų vienos šeimos žmones aprėpiamas mūsų gyvosios istorijos šimtmetis: nuo Kražių skerdynių per kitus istorinius įvykius iki mūsų Nepriklausomybės gynimo ir Vilniaus televizijos bokšto gynėjų žūties 1991 m. Knygnešio, tremtinio, disidento ir į mišką nuėjusio žmogaus li-

kimai – tai mūsų tautos Golgota, bet kartu ir tautos gyvybingumo išraiška.

Romano sulauksime dar šią gegužę. Jo leidybą parėmė Spaudos atgavimo komisija, o knygos rankraštį jau spėjo įvertinti JAV lietuviai. Jau treči metai Čikagos laikraščio *Lietuvių balsas* redakcija, vadovaujama Vytauto Radžiaus, rengia literatūrinį konkursą – premijuoja lietuviškojo romano autorius. Šiomet žiuri atliko didelį darbą – iš 64 romanų ir kitų kūrinių pateiktų konkursui (iš jų daugiau nei 40 romanų) išrinko ir paskelbė literatūrinio konkurso laureatus. Lėšas premijoms skiria JAV gyvenantis mecenatas dr. Jonas Adomavičius. Pirmąją vietą konkurse laimėjo rašytojas Vytautas Bubnys (slapyvardis Jurgis Jurgelaitis) už romaną *Tas ryto laukimas*.

Laureatas V. Bubnys visiems linkėjo gyventi su spaudos atgavimo idėja, kad ji visus metus nebūtų pamiršta, kad mažiau laiko skirtume vienadieniams dalykams ir daugiau – tikrosioms dvasios vertybėms.

Lietuviško žodžio laukia nauji pokyčiai

Lietuvių kalbos instituto direktorė, Lietuviškosios spaudos lotyniškais rašmenimis atgavimo 100-mečio minėjimo komisijos narė dr. Jolanta Zabarskaitė kvietė renginių metu pagalvoti apie tuos iššūkius, kurie per pastaruosius 100 metų buvo iškilę lietuvių tautai ir jos kalbai. Likimo lemta, kad lietuvių kalbai teko spręsti tas užduotis, kurioms kitos tautos savo kalbų raidai galėjo skirti kelis šimtus metų. Lietuviai per pastarąjį šimtmetį turėjo sukurti bendrinę lietuvių kalbą, padėti pagrindus lietuvių terminologijai ir lietuvių mokslo kalbai. Teko pakloti pamatus lietuviškajai terminologijos mokyklai ir įkurti Lietuvoje Baltistikos centrą. Reikėjo nuveikti ir daugybę kitų darbų: sukurti kalbos politiką, pagaliau atvesti lietuvių kalbą ir į informacinių technologijų amžių.

Pasaulis kinta ir nuolat teikia naujų iššūkių taip pat ir lietuvių kalbai. Kokie pokyčiai mūsų laukia Europos Sąjungoje? Pasak J. Zabars-

kaitės, kaip patys apsispręsimė dėl lietuvių kalbos ir lietuvių kultūros, taip ir bus bent jau artimiausius penkiasdešimt metų. Šimtui metų nesuplanuosime, bet pusei šimto metų įmanoma.

Lietuvoje vis dar neturime lietuvių kalbos informacinio centro, nors veikia italų, lenkų, anglų ir kitų kultūrų centrai. Šventės proga visiems linkėdama sveikatos, prasmingų darbų, J. Zabarskaitė kvietė nepamiršti ir gerų naujų idėjų, kurios padėtų tvirtinti lietuvių kalbos vietą gyvenime.

Paskelbtos laureatų pavardės

Kalbos premijų fondo sprendimu paskirtos premijos, kurios bus įteiktos tik metų pabaigoje, Žmogaus teisių dienos išvakarėse. Tačiau laureatų pavardės jau paskelbtos.

Įprasminant žymios lietuvių visuomenės veikėjos, redaktorės, spaudos laisvės gynėjos Felicijos Bortkevičienės atminimą už lietuvių kultūros plėtojimą viešajame ir akademiname gyvenime, socialinėse akcijose ir paskelbtus lituanistikos tyrinėjimus 2004 metų Kalbos premija skiriama Daliai Vladislavai Užpelkienei, Šilutės raj. savivaldybės Fridricho Bajoraičio viešosios bibliotekos direktorei, prof. Vladui Žukui, knygos istorikui, ir Violetai Bakutienei, Lietuvos veterinarijos akademijos studijų skyriaus vedėjai. Laureatams įteikti premijos skyrimą patvirtinimo raštai.

Kas verkiant darytina

Žodis suteikiamas istorikui Aivui Ragauskui. Jo teigimu istorinė edukacija dažniausiai vyksta per spaudą, tad kalba ir istorija yra du pamatiniai dalykai, kuriais grindžiamas tautiškas ir kultūrinis tapatumas. Lietuvių kalbai rodomas išskirtinis valstybės dėmesys. Apie tai byloja įsteigtoji Valstybinė lietuvių kalbos komisija, pagaliau lietuviškos spaudos atgavimo 100-mečio minėjimo komisijos darbas bei daugelis kitų dalykų.

Tačiau istorijos ir kalbos srityje dar daug nepadaryta, teigė A. Ragauskas. Tauta gali kalbą prarasti ir išlikti, atgyti, bet jei tauta praras istoriją, istorinę savimonę, tai atgimti nebeįstengs. Iki šiol mes neturime sutvarkytos senųjų lietuviškų (ir ne tik lietuviškų) asmenvardžių bei vietovardžių rašybos, t. y. laikotarpiu iki XVIII a. pabaigos. Esame chaoso būklėje: kiekvienas redaktorius nustato savas taisykles, istorikams tenka

Rašytojo Vytauto Bubnio romaną *Tas ryto laukimas* jau pelnė JAV lietuvių premiją

Lietuvių kalbos instituto direktorė dr. Jolanta Zabarskaitė kalba apie būsimus iššūkius lietuvių kalbai

vargti, siekiant perteikti vieną ar kitą asmenvardį, vietovardį. Vieni redaktoriai siūlo lietuvininti, kiti – rašyti originalo kalba. Kol kas stinga valstybinio požiūrio į tuos dalykus.

Istorikas priminė, jog visavertė europietiška tauta negali gyvuoti be nacionalinio biografinio žodyno. Iki šiol jo neturime. Nematome ir pastangų jį rengti. Tas pats ir dėl vietovių žodyno. Tokius turi daugelis Europos šalių, juose aptariama vietovių istorija, ne tik pavadinimas. A. Ragauskas kreipėsi į Lietuvos kalbos komisiją ir kitas institucijas, kad jos imtųsi globoti minėtus darbus. Be valstybinio požiūrio šių darbų nepadarysime. O juk visa tai prisidėtų ir prie didesnės lietuviško žodžio sklaidos.

Ko netekome

Spaudos draudimo žalą lietuvių tautai pabandė apibūdinti knygos istorikas prof. Vladas Žukas. Kova dėl spaudos atėmė materialines ir moralines tautos jėgas, kurios kitu atveju būtų skirtos kūrybai, literatūrai, mokslui. XIX a. viduryje latviai ir estai buvo maždaug vienoje gretoje, o XIX a. pabaigoje latviai jau turėjo daugiatomius romanus, J. V. Gėtės vertimus. Tuo metu lietuviai leido brošiūras, kurias galėtų siųsti vokuose arba nešti knygnešiai. Prof. Vaclovas Biržiška, tyrinėjęs spaudos draudimo laikus, paskaičiavo, kiek knygų nepasirodė dėl spaudos draudimo. Kaip skaičiavo? Paskutinius kelerius metus prieš uždraudžiant spaudą (pvz., 1864 m.) sparčiai didėjo lietuviškų knygų leidyba. V. Biržiška tą spartėjimą išdėstė per 40 draudimo metų ir gavo 3500 knygų, kurios Lietuvoje nepasirodė. Būtų buvusi didžiulė biblioteka.

Mažoji Lietuva ir Rytų Prūsija tapo lietuviškų knygų spausdinimo centru. Tiesa, ir ten labai nedaug pasirodė didelių knygų. Šią spragą iš dalies užpildė JAV lietuvių knygų leidėjai.

Sostinėje greitai nepamatsime lietuviško užrašo

Neliksime kurti ir per Spaudos pusryčius išsakyti replikai. Jos autorius pacitavo 1985 m. Č. Juršėno pasakytus žodžius: *Šiandien Vilnius yra lietuviškiausias miestas per ilgus šio miesto gyvavimo amžius.* Tai buvo metas, kai iškabos rašytos lietuvių ir rusų kalbomis. Replikos autorius spaudos atgavimo šimtmečio dienos išvakarėse tvirtino perėjęs

Prakalbą sako Lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis atgavimo komisijos pirmininkas Česlovas Juršėnas

Renginyje – Knygnešio klubo pirmininkė Irena Kubilienė ir rašytojas Kazys Almenas

Knygos istorikas prof. Vladas Žukas apibūdino spaudos draudimo žalą lietuvių tautai

Istorikas Aivas Ragauskas dėsto, kas verkiant darytina

sostinės Gedimino prospektą, nuėjęs iki Europos centro. Ir tikrai pasijuto Europoje, bet ne Lietuvoje. Polemizuodamas su prieš tai kalbėjusiu istoriku pareiškė: *Kai nebeliks paskutinės lietuviškos iškabos, tai nebebus ir kas Istoriją skaito.* Replikos autorius būsimesiems šalies prezidentui ir Seimo Pirmininkui siūlė pirmiausia tuo ir rūpintis, kad to neatsitiktų.

Plojimais palydėtą repliką papildytume nebent šiais žodžiais: jokie prezidentai ir pirmininkai nepadarys to, ką gali ir turi padaryti patys žmonės. Svetimiesiems užrašams, kurie kėsina į mūsų aplinką, turi būti sudaryta nepakanti aplinka.

Saugumo taip ir nesusekta

Spaudos pusryčių pabaigoje buvo parodytas dokumentinis filmas apie tarybiniais metais daug metų slaptai veikusią ir nesusektą Vytauto Andziulio spaustuvę Salių kaime prie Kauno. Po savo gyvenamuoju namu 1978–1981 m. V. Andziulis įrengė pagrindinę spaustuvę-leidyklą. Įrangą ir detales susirinko iš nurašytų įrenginių. Kitus reikalin-

gus mazgus pasigamino pats. Įėjimas į spaustuvę buvo paslėptas po šiltnamiu. Iki 1990 m. ten buvo leidžiami lietuviški patriotiniai ir religinio pobūdžio spaudiniai. Pavyko išspausdinti 9 knygas, 14 brošiūrų ir 16 smulkių spaudinių. Pirmą kartą būtų čia išspausdinta Juozo Urbšio knyga *Lietuva ir Tarybų Sąjunga lemtingais Lietuvai 1939–1940 m.*, perspausdinta JAV išėjusi ir pataisyta Adolfo Damušio knyga *Lietuvos gyventojų aukos ir nuostoliai 1939–1949 m.* Nuostabus dalykas, bet V. Andziulio spaustuvės sovietinis saugumas taip ir neįstengė aptikti. Dabar ten įrengtas muziejus, kuris yra Vytauto Didžiojo karo muziejaus filialas.

Beje, pats slaptos spaustuvės įkūrėjas Vytautas Andziulis dalyvavo LR Seime surengtuose Spaudos pusryčiuose, sėdėjo prie vieno stalo su laikinai pareigas einančiu Seimo Pirmininku Č. Juršėnu, sakė kalbą ir per iškilmingą Seimo posėdį, skirtą Lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis atgavimo 100-mečiui paminėti.

Gediminas Zemlickas

LIETUVOS TEISĖS UNIVERSITETAS

skelbia konkursą šioms etatinėms pareigoms pagrindiniam darbui:

TEISĖS FAKULTETE:

Civilinės ir komercinės teisės katedroje – lektoriaus, dviejų asistentų.

Civilinio proceso katedroje – profesorius.

Baudžiamosios teisės katedroje – dviejų docentų, lektoriaus.

Baudžiamojo proceso katedroje – docento.

Tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės katedroje – docento, trijų lektorių.

Finansų ir mokesčių teisės katedroje – docento, lektoriaus.

Administracinės teisės ir proceso katedroje – docento.

Kriminalistikos katedroje – docento, dviejų lektorių.

Darbo teisės ir socialinės saugos katedroje – dviejų profesorių, lektoriaus.

Teisės istorijos katedroje – lektoriaus.

VALSTYBINIO VALDYMO FAKULTETE:

Politologijos katedroje – docento.

Kalbos kultūros katedroje – docento.

Filosofijos katedroje – profesorius.

Žinių visuomenės valdymo institute – dviejų jaunesniųjų mokslo darbuotojų.

Teisinės informatikos katedroje – dviejų docentų, dviejų lektorių.

Ekonomikos katedroje – dviejų profesorių arba dviejų docentų ir lektoriaus.

Viešojo administravimo katedroje – keturių profesorių arba keturių docentų, lektoriaus arba asistento.

Užsienio kalbų katedroje – docento.

Europos Sąjungos politikos ir valdymo institute – direktoriaus.

SOCIALINIO DARBO FAKULTETE:

Penitencinės teisės ir veiklos katedroje – docento.

Psichologijos katedroje – dviejų profesorių arba dviejų docentų.

Socialinio darbo katedroje – docento.

POLICIJOS FAKULTETE:

Policijos teisės katedroje – docento, lektoriaus.

Policijos profesinės taktikos katedroje – lektoriaus.

Muitinės veiklos katedroje – lektoriaus.

KAUNO POLICIJOS FAKULTETE:

Valstybės sienos apsaugos katedroje – lektoriaus.

Policijos veiklos katedroje – docento.

Teisės katedroje – trijų docentų arba trijų lektorių.

LIETUVOS TEISĖS UNIVERSITETE (Ateities g. 20, Vilnius):

Mokslo centro direktoriaus.

Finansų skyriuje programų tvarkymo buhalterio (programų tvarkymas anglų kalba).

Personalo skyriaus vedėjo (aukštasis universitetinis magistras (arba jam prilygstantis) socialinių mokslų srities teisės krypties išsilavinimas).

Prašymai ir reikalingi dokumentai (prašymas dalyvauti konkurse, aukštojo mokslo diplomas, mokslo laipsnio diplomas, mokslo vardo atestatas, mokslinių darbų sąrašas, socialinio draudimo pažymėjimas, pasas, 2 nuotraukos, CV) priimami iki 2004 m. birželio 12 d. Lietuvos teisės universiteto Personalo skyriuje, kab. 238, Ateities 20, Vilniuje, 2057. Telefonas pasiteirauti: (8 ~ 5) 271 46 66.

Rektorius

Viktoras Alekna

Jau esu rašęs apie Visuotinės lietuvių enciklopedijos (VLE) I ir II tomus. Tada man užkliuvo tik atsitiktinai ieškotos temos. Kai sulaukiau III ir IV tomų, rinkau duomenis ir rašiau naują knygą – *Rašinių gimnazijos istoriją* – ir net neturėjau laiko bei būtinybės ko nors ieškoti tuose tomuose. Neseniai tą istorijos knygą baigiau rašyti. Kaip tik netrukus gavau ir V VLE tomą. Tada kilo mintis atidžiau pavartyti visus penkis tomus.

Kilo noras pažiūrėti, ką VLE rašo apie lietuvių gyvenimą XX a. Juk ir I tome mano biografijoje parašyta, kad Viktoras Alekna 1945–1957 m. buvo priverstas gyventi Vorkutoje. Kurios universitetas jis ten lankė, neužsiminta nė vienu žodžiu, tik paminėta, kad parašė atsiminimų apie Vorkutos lagerius. Atsiminimų knyga *Oi, ta Vorkuta* išleista tik 2002 m. ir enciklopedijos I tome ji negalėjo būti paminėta.

Kas kaltas, kad Viktoras Alekna Stalino universitetus Vorkutoje lankė kartu su šimtais tūkstančių lietuvių? III VLE tome (toliau t.), 343–344 puslapyje (toliau p.), yra rašinys *Bolševizmas*, kuriame aiškina, dėl ko 1917–1922 m. Rusijoje vyko pilietinis karas, per kurį žuvo 8–13 mln. Rusijos žmonių, į užsienį išbėgo dar 2 mln. Keista, kad taip „tiksliai“ enciklopedijoje apibūdintas bolševizmo aukų skaičius. Beje, šis straipsnis anonimiškas, todėl ir nėra ką kaltinti dėl tokio apytikrio skaičiaus.

Po bendresnio *Bolševizmas Lietuvoje*. Autorius taip pat nenurodytas. Jame trumpai pasakojama, kaip Lietuvoje prasidėjo bolševizmas, nurodoma, kuriuose ateities straipsniuose apie bolševizmą Lietuvoje bus rašoma, ir net parašyta, kad 1940 m. buvo sugriauta Lietuvos valstybė ir imtasi represijų prieš Lietuvos valstybės ir visuomenės veikėjus... 1941 06 14–1918 m. įvykdyti Lietuvos gyventojų, daugiausia inteligentų, trėmimai... 1944 m. prasidėjo represijos, pagrįstos sovietizacija. Per šį karą ir represijas Lietuvoje žuvo – 25000 žmonių, Sovietų Sąjungoje įkalinta – 150000 žmonių, išstremta iš šalies 131 600 žmonių (pusė jų negrįžo į Lietuvą; 28000 mirė);

Šioms aukoms smulkiau aptarti numatyti straipsniai *Lietuvos gyventojų kalinimas* ir *Lietuvos gyventojų trėmimai*. Vadinas, reikia laukti tolimesnio tomo. Tik noriu pažymėti, kad Lietuvos gyventojai buvo ne tremiami, kaip beveik visi sako, o prievarta suimami, nuvežami į geležinkelio stotis ir sulaipinami į gyvulinius vagonus, vežami į Komiją ar Tolimuosius rytus, ten numatytose stotyse prievarta iškeldinami iš vagonų ir apgyvendinami skurdžiausiose vietose, o neretai ir plynoje girių vietoje. Tai buvo ne trėmimai, o išvežimai. Kur tuos nelaiminguosius Lietuvos gyventojus bolševikai vežė?

Lietuvos katalikų mokslo akademija pasirūpino, o Mokslo ir enciklopedijų leidykla 1995 m. išleido Aldonos Juodvalkytės-Suščenkienės pagal buvusių tremtinių ir politinių kalinių prisiminimus parengtą knygą *Tremties kalinimo vietos* (toliau – TKV) (360 p.). Knyga turi ir priedą – *Tremties ir kalinimo vietų žemėlapi*, kuriame Komijoje, Altajuje, Magadane, netoli Karagandos tų vietų juodi trikampėliai tiesiog mirga nesuskaičiuojami. Taigi jau šešeriais metais

VISUOTINĖ LIETUVIŲ ENCIKLOPEDIJA: KAS NE VISAI TAIP

anksčiau už VLE I tomo išleidimą buvo išleista minėtoji knyga. Enciklopedija turėjo tikrą tokios temos aruodą. Rengiant I ir kitus tomus pagal TKV duomenis VLE redaktoriai galėjo papildyti ir savo tomus.

Ir iš tikrųjų VLE apie trėmimus rašo ta pati TKV knygos rengėja Aldona Juodvalkytė-Suščenkienė. Tik nežinia kodėl VLE tomuose vietų, kuriose buvo apgyvendinti iš Lietuvos išvežtieji ar įkalintieji, minima daug mažiau, nei jų yra TKV knygoje. Štai I tome paminėtos tik keturios tokios vietovės, nors TKV knygoje paminėtos net 47 vietovės,

nuo *Charchatajaus*, keletas žmonių dirbo plytų degykloje. Sumažėjus miškų *Charchatajaus* apylinkėse, 1956 m. jie buvo perkelti į kitas Irkutsko srities gyvenvietes, vėliau išvyko į Lietuvą. *Charchatajus sunyko. Išliko kapinės. Jose buvo palaidota apie 30 lietuvių; iki 1990 m. daugumos palaikai parvežti į Lietuvą.* 89 p. yra ir dvi *Charchatajaus* lietuvių nuotraukos.

Beveik tas pats rašoma ir VLE IV t. 24–25 p., tik dar pridėta, kad krovė ir gabeno rąstus, plukdė juos Angaros upe, dirbo statybose, rinko sakus, rovė kelmus, degė plytas. O pabaigoje parašyta: 1989–1990 m. daugumos lietuvių palaikai

pierius. Tačiau tada ar tokią enciklopediją galima vadinti visuotine?

Šiuose TKV straipsniuose viskas papasakota gana tiksliai. Tačiau daugelyje ir TKV, ir VLE straipsnių tikslumas keičiamas žodžiais *daug, nemažai* ir pan. Pavyzdžiui, *Po II pasaulinio karo* (Chomolcho) buvo atgabenta keli šimtai lietuvių. (TKL, 91 p.). *Abezėje 1944–1957 kalėjo ir politinių kalinių iš Lietuvos* (VLE, I, 33 p.). *Čeliabinske 5–6 d-metyje Tarp kalinių buvo nemažai žmonių iš SSRS okupuotos Lietuvos, tarp jų: P. Klimas, teisininkas prof. T. Petkevičius, A. Dambrauskas (vėliau vertėjas).*

Charchatajus. Lietuviai tremtiniai miško kirtavietėje, 1952 m.

atitinkančios VLE I t. abėcėlė. VLE II t. minimos šešios vietos iš 28. Knygoje TKV paminėtos net 65 vietos, tinkančios į VLE III t., o šiame tome tų vietovių paminėta tik devyniolika, IV tome iš 50 vietų paminėtos tik septynios ir penktame tome iš dvidešimties – tik trys vietovės, arba iš 210 vietovių, minimų TKV knygoje, VLE penkiuose tomuose paminėtos tik 39. Kodėl?

Štai, pavyzdžiui, *Charchatajus*. TKV 88–89 p. rašoma, kad tai *Buvusi miško kirtėjų gyvenvietė Irkutsko sr. ir raj., apie 30 km į pietus nuo Bolšaja Rečkos, Primorės kalnuose apie 15 km nuo Baikalo ežero; priklausė Bolšaja Rečkos miško pramonės ūkiui. Apie 7 km nuo Charchatajaus-Chamar Dabano kalnas (aukštis 1178 m). Barakus Charchatajus vietoje pastatė (vėliau juose ir apsigyveno) tremtiniai lietuviai, 1948 VII atitremti į Bolšaja Rečką. Nemažai lietuvių buvo atvežta ir 1951 metais. 1953 m. čia gyveno apie 800 žmonių, iš kurių apie 90 procentų buvo lietuviai (daugiausia iš dabartinių Kretingos ir Utenos rajonų). Tremtiniai kirtimo mišką (kirtavietės buvo už 3–20 km*

parvežti į Lietuvą.

Atrodo, kad ir reikėjo enciklopedijoje patikslinti darbus. Bet kodėl 30 palaikų enciklopedijoje nepamėta, o parašyta „daugumos“?

TKV 90 p. minimas *Cholmogojus*. Tai *Kaimas Irkutsko sr. Zalarių raj. – 15 km į p. v. nuo Zalarių gyvenvietės, prie Zalario upės (Angaros kair. intakas); kolūkio centras. 1949 IV į Cholmogojų atitremta – 120 Lietuvos gyventojų (30 šeimų). Tai daugiausia buvo kaimo žmonės iš dabartinių Anykščių, Ignalinos, Šiaulių raj. Pusė jų buvo apgyvendinta vienoje upės pusėje (kolūkio I-oji brigada) kita pusė – kitoje (2-oji brigada). Apie 1951 metus buvo atitremtos 4 ukrainiečių šeimos. Vietiniai gyventojai (rusai, totoriai, udmurtai) – t. p. buvę tremtiniai. Pirmuosius trejus metus gyveno pas vietinius žmones arba namuose po 6–7 šeimas. Leidimus išvažiuoti kitur (tik ne į Lietuvą) gavo 1958 m. [Cholmogojus] kapinėse buvo palaidota 12 lietuvių.*

Cholmogojus VLE IV tome nepamėtas. Kodėl? Tikriausiai Enciklopedijoje labai taupomas po-

ka tai sako šiuolaikiniam skaitytojui)? P. Klimas (vardo tik pirmoji raidė) be jokio priedo? A. Dambauską skaitytojas ras tame pačiame tome. Paskaitys ir čia labai trūktinas žinias: *pirmiausia universitetą baigė ne 1936 m., o 1937 m.; 1936–1937 m. dirbo Naujojoje Romuvoje 1937–1940 m. dėstė lotynų kalbą Kauno III-ojoje gimnazijoje. 1944–1945 m. buvo pagrindinio organizacijos narys Kaune. Suimtas 1945 11 14, Karo tribunolo nuteistas 10 metų lagerio ir 5 tremties; išvežtas į lagerius – 1946 04 Čeliabinsko sr., 1949 03 – Spasko, Karagandos raj., 1951 10 – Olžeraso, Kemerovo sr., 1953 – Kamyšlago, Omsko sr., 1955 02 12 paleistas iš lagerio ir nutremtas į Karagandos sr., 1956 05 20 paleistas ir grįžo į Lietuvą, apsigyveno Druskininkuose ir iki [...] Toliau, kaip enciklopedijoje.*

Ar tinka enciklopedijai straipsniai su įvairiais trūkumais? Ką sako keli šimtai, daug, nemažai ir pan. O tokių žodžių yra nemažai visuose enciklopedijos tomuose. Štai dar vienas informacijos be informacijos pavyzdys: 1941 08 per Du-

dinką į Norilsko ir Lamos lagerius buvo gabenami Lietuvos karininkai. (VLE, V t., 181 p.). Lyg ir pasakytą. Bet smalsiam skaitytojui ir vėl trūksta: kiek jų, kodėl.

Apie tremtį – išvežimą esama dar daug įvairių trūkumų. Gal kituose būsimuosiuose tomuose skaitytojas ras ir išsamesnių žinių. Šį kartą paminėsiu ir kai kurių kitų taisytinių ar nesuprantamų dalykų. Pavyzdžiui, kodėl Enciklopedijoje aiškinami kasdieniški tarptautiniai žodžiai? Pavyzdžiui, *alfabetas, alergenas, chamas, chameleonas, chuliganas, čeburėkas, choras...* Jeigu vartojami tokie, tai kodėl nėra žodžio *cinga*? Kodėl enciklopedijoje yra *bažnytkaimis* žr. *kaimas su bažnyčia*? (II t., 753 p.). Taigi kodėl kai kurie miesteliai, pavyzdžiui *Adakavas, Alovė, Alvitai*, kiti, vadinami kaimais, nors juos galima vadinti bažnytkaimiais, o kai kurie panašūs bažnytkaimiais, kaip *Adutiškis, Betygala, Čekiškė*, jau vadinami miesteliais, nors *Betygaloje* gyventojų tiek pat, kiek *Alvite*, o *Adakave* gyventojų visu šimtu daugiau nei *Betygaloje*. O *Duokiškyje* 2003 m. gyveno tik 264 gyventojai, ir vis tiek jis vadinamas miesteliu... Jei visus tuos miestelius ar kaimus, kuriuose yra ir bažnyčia, vadintume bažnytkaimiais, nekiltų abejonių, kodėl viena vietovė vadinama kaimu, o kita, kurioje gyventojų yra, sakysim, iki tūkstančio, vadinama miesteliu.

Kodėl enciklopedijoje nerašoma apie *Daugėliški*, tik nurodoma žr. *Naujasis Daugėliškis*. Vietovės gyventojai ir kaimynai vartoja tik žodį *Daugėliškis*. Net Enciklopedijoje nurodoma, kad, pavyzdžiui, *Kristupas ir Kazimieras Čibirai* gimė *Daugėliščio valsčiuje*. Taigi ar logiška prie *Daugėliščio* pridėti žr. *Naujasis Daugėliškis*?

Tų nenuoseklumų vis užtinki kiekviename VLE tome. Štai I t. po pavardės *Ambrzevičius Juozas* (p. 427) yra tik vienas sakiny: *Lietuvos laikinosios vyriausybės (1941) vadovas, lit-ros tyrinėtojas. Ir žr. J. Brazaitis...*

Kad *J. Ambrzevičius*, pasak VLE III t. 438 p., savo pavardę *Ambrzevičius* 1955 m. pakeitė į *Brazaitis* (iš tikrųjų jis tai slapta padarė 1944 m. kovą), Lietuvoje niekas nežinojo beveik iki 1990 m. O kad buvo toks vadovėlių ir kitų straipsnių bei knygų rašytojas *Juozas Ambrzevičius*, žinojo visi Nepriklausomos Lietuvos moksleiviai, studentai. *Kauno Aušros* gimnazijų, ypač mergaičių, moksleiviai ir labai gerai asmeniškai pažinojo savo literatūros ir lietuvių kalbos mokytoją *Juozą Ambrzevičių*, nes jis toje gimnazijoje dirbo mokytoju 1923–1940 m. Gaila, kad šio straipsnio autorius *Stasys Buchaveckas* to neparašė. O gal ir nežinojo, nes *St. Buchaveckas*, kiek aš jį pažįstu, yra istorikas ir dar gana jaunas. Tik kodėl, jei taip, istorikas rašo apie literatūros tyrinėtoją?

Antra. Po *Brazičio* enciklopedijoje apie *Algirdą Mykolą Brazauską* rašo *Gediminas Ilgūnas*. O kitame puslapyje jauna literatūros tyrinėtoja *Dalia Satkauskytė* parašė straipsnį enciklopedijai apie *Bernardą Brazdžionį*. *A. M. Brazauskui* enciklopedija skyrė 73 eilutes, o *Brazičiui* ir *Brazdžioniui* kartu iš viso 81 eilutę. Palieku enciklopedijos skaitytojui atsiversti III VLE t., perskaityti visus šiuos tris tomo straipsnius ir sudaryti savo nuomonę.

IV VLE t. 439 p. rašoma apie *Liudą Dambrauską*. Parašyta gana daug: suminėti ne tik mokslo bei

Pradžia 2003 m. Nr. 7, 8, 10, 11,
14, 15, 2004 m. Nr. 2.

Kuo galime ir turime didžiutis

Rašytojas Romas Sadauskas, vaikščiodamas po Dzūkiją, Simne ant namo pamatė per dažus prasišviečiantį užrašą: *Savitarpinės pagalbos sandėlis*. Kaip žingeidus žmogus – susidomėjo. Juk tos savitarpinės pagalbos mastas turėjo būti ištis didelis, jeigu ir Simne, ne kokiame didmiestyje, buvo įrengtas specialiai jam skirtas sandėlis.

Tai štai savitarpinei pagalbai, labai savotiškam Lietuvos gyvenimo reiškiniui, Antrojo pasaulinio karo metais ir vadovavo prof. Ignas Končius. Reikia pasakyti, kad veikla Savitarpinėje pagalba ne tik praturtina bei puošia prof. I. Končiaus biografiją, bet yra apskritai labai reikšmingas okupuotos Lietuvos visuomeninio gyvenimo fenomenas, apie kurį šiandien kažkodėl prisimename pernelyg retai. Bent jau ne tiek, kiek tas judėjimas ir jo dalyviai iš tikrųjų nusipelnė. 2004 m. žiemą Vilniuje Atviros Lietuvos fondas *Forum Palace* viešbutyje buvo surengęs konferenciją, skirtą filantropijos reiškiniui, kitaip tariant, labdarai nagrinėti. Šis fenomenas buvo skersai ir išilgai narpliojamas, įsigilinant į atsiradimo ištakas ir istorines šaknis. Tačiau nė vienas pranešėjas ar kalbėtojas kažkodėl neprisiminė Savitarpinės pagalbos, nes gal nelabai apie šią karo metais veikusių lietuvių labdaros organizaciją ir žino. Vis dėlto būtina žinoti, kaip net karo ir okupacijos metu buvo galima daug nuveikti savo tautos labui.

Kai buvo sustabdyta Raudonojo kryžiaus veikla

Okupacinė Ostlando valdžia Estijoje Raudonojo kryžiaus veiklą sustabdė iškart, Latvijoje po mėnesio, o Lietuvoje tą veiklą pavyko išlaikyti net iki vėlyvo 1941 m. rudens. Galimas dalykas, kad įtakos turėjo Birželio sukilimas ir Laikinosios vyriausybės veikla, su kuria bent iš pradžių okupacinė valdžia buvo priversta kažkiek taikstytis – kol nuspėdė sustabdyti jos veiklą.

Nustojus veikti Lietuvos Raudonajam kryžiui, lėšų neteko ir jo išlaikomos įstaigos: Kauno ir Vilniaus ligoninės, greitoji pagalba, džiovininkų sanatorijos Aukštojoje Panemunėje ir Varėnoje, mineralinių vandenų ir purvo gydykla Birštone, medicinos seserų kursai, nuo karo ir okupacijos nukentėjusių šelpti skyrius ir kitos įstaigos. Okupacinė valdžia uždarė visus labdarinius susibūrimus ir jų išlaikomas senelių bei vaikų prieglaudas. Visus socialinius reikalus turėjo tvarkyti nauja darbo ir socialinių reikalų organizacija, kuriai vadovavo tarėjas ir septyniolikos narių komitetas. Deja, visuomenės pasitikėjimo ši organizacija neįgijo, tad jau po kelių savaičių tapo aišku, jog iš tų pelų nebus grūdų.

Tada ir pradėta steigti Savitarpinę pagalbą. Tai buvo visuomeninė organizacija, veikusi pagal savo statutą ir nieko bendra neturėjusi su Darbo ir socialinių reikalų organizacija. Savitarpinė pagalbą pati rinko ir skirstė lėšas, o jos darbą prižiūrėjo generalinio komisaro atitinkamas skyrius – *Volkswohlfart*. Nors ir būdama pirmojo tarėjo žinioje, Savitarpinė pagalba nuolat jautė didelį spaudimą, nes Darbo ir socialinių reikalų tarėjas daktaras Paukštys niekaip negalėjo

Profesorius Ignas Končius – fizikas, etnologas, žemaitis (8)

susitaikyti su tuo, kad surinktos didelės šalpos lėšos eina pro šalį, kitaip tariant, netenka jo vadovaujamai organizacijai. Aišku, jog tai buvo masinantis kšnėnis ne vien šiam tarėjui.

Kol Savitarpinės pagalbos įstatai nebuvo patvirtinti komisaro Adriano fon Rentelno, devynių narių Vyriausiasis komitetas, kurio pirmininkas buvo prof. Ignas Končius, kreipėsi į pirmąjį generalinį tarėją generolą Kubiliūną, kad jis savo parašu leistų laikinai imtis darbo pagal komisarui pateiktus įstatus. Tas ir buvo padaryta. Įdomu, kad Rentelnas tų įstatų taip ir nepasirašė, bet laikiną leidimą veikti pasirašė Kubiliūnas. Tačiau vokiečiams to pakako. Tiesa, nuolat kildavo įvairių kliūčių, nesuipratimų su paties komisaro įstaigomis, bet užtekdavo parodyti kad ir laikiną leidimą veikti bei statuto nuorašą, ir vokiečiai vadovaudavosi tais dokumentais. *Ordnung ist Ordnung* – tvarka yra tvarka.

Kaip veikė Savitarpinė pagalba

Protingai tvarkantis daug buvo galima pasiekti net, atrodo, sunkiai įmanomomis sąlygomis. Kas įdėmiau yra skaitęs Savitarpinės pagalbos statutą, tikriausiai pripažins, kad jame buvo surašyti ir tokie dalykai, kurie šiaip jau karo ir okupacijos sąlygomis net šiai organizacijai leido labai daug veikimo laisvių. Žinoma, surašyta buvo taip, kad kai kurie opesni dalykai nekristų į akis. Labai daug priklausė ir nuo tų įstatų interpretacijos. Štai tada ir tekdavo parodyti lietuvišką sumanumą

Savitarpinės pagalbos Vyriausiojo komiteto ženklukai

bei vaišingumą. Visa tai buvo daroma savo krašto ir žmonių labui.

Svarbiausia, kad visuomenė pasitikėjo Savitarpine pagalba ir jos žmonėmis. Per 27 apskričių komitetų teisėmis ir 335 valsčių komitetų teisėmis padalinius Savitarpinė pagalba per metus sugebėjo vien iš aukų surinkti 4 mln. markių. Gavo teisę rengti „akies mirksnio“ loteriją – kasa pasipildė dar vienu milijonu markių pelno per metus. Šiaip ne taip pavyko iš vokiečių atgauti teisę rengti klasinę loteriją. Priminsime, kad tarpukariu teisę organizuoti šią loteriją buvo įgijęs Raudona-

sis kryžius, o didžiausias laimėjimas buvo 60 tūkst. litų. Savitarpinės pagalbos vadovams ir jų bendraminčiams pavyko atsikovoti šią teisę. Taip pat pasisekė įtikinti okupacinę valdžią bilietus į kiną apmokestinti papildomu 10 pfenigių mokesčiu – per metus susidarė dar papildomai pora milijonų markių.

Išlaidos taip pat buvo didžiulės. Nepamirškime, kas Savitarpinė pagalba perėmė visas Raudonojo kryžiaus įstaigas. Faktiškai Lietuvos Raudonasis kryžius ir toliau veikė, nepakito net jo struktūra, nors vadinosi Savitarpinės pagalbos Sveikatos pagalbos skyrius. Vilniuje buvo statoma ligoninė, Varėnoje – plečiama džiovininkų sanatorija, tvarkomas Birštono kurortas, Kaune ir kitose Lietuvos vietose buvo steigiami medicinos seselių kursai, mokyklų seserų kursai ir panašiai. Iš Savitarpinės pagalbos lėšų vargstantiems buvo steigiamos valgyklos, globojamos motinos ir vaikai, seneliai ir visi, kurie neįstengė pasirūpinti patys savimi, buvo mokami atlyginimai medicinos įstaigų tarnautojams, perkami vaistai. Karo metais buvo pradėtos steigti greitosios pagalbos įstaigos ir apskričių miestuose. Savitarpine pagalba maisto produktų duodavo tėvų komitetams, o šie pasirūpindavo šiltais užkandžiais mokiniams. Leido laikraštį *Savitarpinė pagalba* ir net žurnalą vaikams *Žiburėlis*.

Sveikatos pagalbos skyriaus išlaikymui buvo paliktos lėšos iš lošimo kortų gamybos ir Birštono gydymųjų vandenų. Kortų visą laiką stigo; jų nespėta spausdinti – tokia didelė buvo paklausa. Tiesa, ir spausdinti nebuvo paprasta, nes nuolat trūko popieriaus, dažų, taip pat ir darbininkų.

Tauta buvo sąmoninga

Lietuvių tauta karo metais parodė didelį susipratimą ir sąmoningumą. Ūkininkai miltus, lašinius, bulves vežė į miestus, puikiausiai suvokdami, kad reikia padėti miesto inteligentijai – mokytojams, gydytojams, studentams. Kaip niekad anksčiau karo metais išsiplėtė lietuviškų mo-

Savitarpinės pagalbos Vyriausiojo komiteto antspaudas

kyklų tinklas, tačiau okupacinė vokiečių valdžia nuolat reikalavo tą tinklą siaurinti, nemokėdavo mokytojams algų. Apmirusi buvo kultūrinė lietuvių veikla, bet kad visiškai nenuvirtų labai daug padėjo Savitarpinė pagalba ir šios organizacijos telkiami kaimo žmonės.

Savitarpinė pagalba labiausiai pasižymėjusius aukotojus apdovanoavo specialiais ženklukais – pasidabruotais ir gryno sidabro, priklausomai nuo aukotojo indėlio.

Dalyvavusieji Savitarpinės pagalbos veikloje turėjo ir savo politinius tikslus, aišku, paslėptus, apie kuriuos nebuvo viešai skelbiama. Juk net ir didžiausi optimistai, po slogios bolševikmečio nakties lietuvių tautos ir Lietuvos valstybingumo likimą norėję sieti su Vokietija, labai greitai prasiblaivė, supratę, kad naciai visiškai nėra linkę taikytis su lietuvių tautos interesais. Deja, net ir palankiausiai lietuvių atžvilgiu nusiteikę vokiečiai negalėjo nieko pasiūlyti. O naciai spaudė dalytis karo metų sunkumais ir kuo greičiau įsitraukti į tiesioginę kovą su sovietais, nes nuo to priklausysianti ir Lietuvos ateitis. Spręsiąs fiureris, kuris atsizvelgs į kiekvienos Pabaltijo tautos indėlį kovoje prieš bendrą priešą – bolševizmą.

Taigi spręs fiureris, kurio tikslai užėmus Pabaltijį tik visiškai aklam ir kurčiam dar buvo neaiškūs: Rytų erdvės turėjo būti suvokietintos, lietuvių inteligentijos neturėjo būti, nes tokia ir nereikalinga. Kadangi rasės požiūriu pabaltijiečiai vis dėlto arijai, t. y. „visaverčiai“, atitinka nacių supratimą apie rasės vertingumą, tai jiems ateityje turėjo būti lemta tapti gerais darbininkais, ūkininkais, kuriems vadovaus, aišku, jie, vokiečiai. Trumpai tariant, lietuvių, latvių ir estų laukė senovės prūsų likimas. Jie taip pat turėjo teisę gerai dirbti, ištikimai tarnauti savo ponams bei šeimininkams vokiečiams. Bet jie su tokia nuostata nesutiko – neišliko fiziškai.

Kad neužgęstų žiburys

Antrojo pasaulinio karo metais gyvenusieji Lietuvoje visą laiką jautė šį „aukštesnės rasės“ požiūrį į lietuvius. Nuo pat karo su Sovietų Sąjunga pradžios, kai Lietuvoje įvyko Birželio sukilimas ir 1941 m. birželio 23 d. buvo atkurta Lietuvos Respublika, savo veiklą pradėjo Laikinoji vyriausybė, vokiečiai iš karto leido suprasti, kad lietuvių pernelyg daug nesitikėtų, nepuoselėtų vilčių į atkurtos valstybės pripažinimą. Buvo net pavadinimai sugalvoti, kad pavyktų išlaikyti distanciją tarp Berlyno planų ir lietuvių siekių. Girdi, tai nesanti tikra Lietuvos nepriklausomybė, lietuviams reikia paklusti valdymui iš Rygos, kur buvo įsikūręs srities komisaras. Taigi paklusnumo, kantrybės ir kuo energingiau prisidėti prie pergalingų vokiečių kareivių žygių Rytų fronte – štai ko pirmiausia buvo reikalaujama iš lietuvių, kurių nenorėta atstumti, bet neketinta ir nieko konkretaus žadėti. Į visus

Dr. Algirdas Končius pasakoja apie savo tėvo prof. Igno Končiaus veiklą Savitarpinės pagalbos organizacijoje

Knygotyros vagos veda į ateities horizontą (8)

Pabaiga, pradžia Nr. 3-8

Šia publikacija Kalbos ir knygos metais baigiame pašnekesį su prof. habil. dr. Kšištofu MIGNO-
NIU (Krzysztof Migoń) – tarptautinio masto knygotyrininku, dirbančiu Vroclavo universitete Lenkijoje. Jis yra daugelio knygų bei mokslinių straipsnių autorius, dalijasi savo žiniomis ir mokslinio darbo patirtimi su Lietuvos skaitytojais. Be to, jis yra Tarptautinės bibliologijos asociacijos ir Vokietijos Leibnizo draugijos narys.

Apie rašmenų politinę reikšmę

Mūsų pokalbyje ne kartą minėjome 1997-uosius metus, kai buvo švenčiama Martyno Mažvydo Katekizmo, pirmosios lietuviškos knygos, 450 metų sukaktis. 2004-ieji taip pat mums labai reikšmingi, nes pažymimas lietuviškos spaudos draudimo panaikinimo šimtmetis. Lietuvos knygotyrininkams tai ypač reikšminga sukaktis.

Prof. Domas Kaunas mums apie tai jau pranešė 2003 m. vykusioje konferencijoje ir pakvietė 2004 m. lapkritį dalyvauti lietuviškos spaudos draudimo panaikinimo šimtmečio sukakčiai skirtoje tarptautinėje knygotyrininkų konferencijoje, kurią rengs Vilniaus universitetas. Šį kartą ją remia valstybė. Prisimenu, kaip 1991 m. Kasero (Caceres) mieste Ispanijoje vyko Tarptautinė bibliologijos asociacijos surengta konferencija, kurioje man teko skaityti pranešimą apie rašmenų politinę reikšmę. Beje, raidynas, abėcėlė tėra tik viena iš rašmenų formų. Dar egzistuoja piktografiniai, ideografiniai ir kiti rašmenys.

Taigi Kasero mieste nagrinėjome politinius knygotyros aspektus, atskirų klausimų ryšį su politika – didžiąja, vidutine ar mažąja. Vienas iš tos politikos įrankių žmonijos istorijoje ir buvo rašmenys. Jie savaime yra svarbi knygos, taigi ir knygotyros, dalis. Manipuliacija raštu turėjo didžiulę reikšmę knyginkystės kaip praktinės veiklos ir tekstų kūrybos procesams. Kraštutinė tos politikos

priemonė – rašmenų uždraudimas arba prievartinis skatinimas naudotis draudėjų raidynu. Taip carinėje Rusijoje lietuviams buvo nurodyta spausdinti tik graždanka, t. y. rusišką raidynu parašytas knygas.

Tai labai reikšminga priemonė, norint veikti ar pakeisti knyginkystės socialinius, mokslinius, kultūrinius ir kitus procesus. Šis mano pranešimas *Rašmenys kaip tyrinėjimo problema politinėje knygotyroje* buvo išspausdintas Paryžiaus žurnale *Revue de Bibliologie*. Savo pranešime pateikiau nagrinėjamo reiškinio tipologiją. Pirmas tipas – tai rašmenys kalboms, dar neturinčioms rašto. Panašių situacijų istorijoje pakanka. Užtektų priminti kad ir carinės Rusijos kai kurių tautų pavyzdžių. Šioms tautoms rašmenų įvedimas turėjo ne tik politinę, bet ir švietėjišką reikšmę. Praeityje ne visada valstybė, bet tam tikros suinteresuotos jėgos, dažnai misionieriai pradėdavo tuos rašmenis diegti. Taip misionieriai darė kad ir tarp Kanados indėnų. Sprendimas pirmą kartą rašmenis pritaikyti kokios nors tautos kalboje gali būti vertinamas teigiamai, kaip pažangos veiksnys. Tai jau galimybė, kad šioje etninėje bendrijoje pagal esamą kalbą bus sukurta knygos kultūra. Ji gimsta ne iš karto, bet atsiranda reali prielaida. Pradedami spausdinti kalendoriai, maldaknygės, elementoriai ir kita parankinė, vėliau ir kur kas sudėtingesnė literatūra.

Kaip per rašmenis buvo europinama Turkija

Antrajam tipui priskirčiau rašmenis, pereinančius iš vienos sistemos į kitą. Labai dažnai tai daroma veikiant valstybei. Tipiškas pavyzdys – Turkija, kai 1928 m. modernizuojant valstybę prezidentas Atatürk nusprenė turkų kalbai vartoti ne arabišką, bet lotynišką raidyną. Tai buvo tikra turkų kalbos, kultūros ir mokslo revoliucija. Suprantama, jog toks sprendimas buvo nelengvai priimtas, būta abejonių ir net atviro pasipriešinimo radikaliam naujovei.

Tai buvo prievartinis Turkijos europinimas per lotynišką šriftą. Ši Turkijos prezidento Atatürko žingsnį mes vertiname kaip pažangų, suteikusį

Vroclavo universiteto prof. Krzysztof Migoń

Turkijai didžiulį postūmį sėkmingai vystyti. Tačiau iš esmės tą patį carinės politikos žingsnį lietuvių tautos atžvilgiu, diegiant rusišką raidyną, mes vertiname vienareikšmiškai neigiamai. Tad ar esame nuoseklūs?

Viskas yra santykina, nes priklauso nuo taikomų priemonių tikslų, sąlygų, padarinių, logiškos būtinybės ir t. t. Galiu pasakyti, kad prievartinis būdas dar nerodo nei pozityvumo, nei negatyvumo, nes viskas priklauso nuo daugybės kitų sąlygų. Antai Rusijoje Petro I „iš viršaus“ įvykdyta pasaulietinės rašybos reforma 1708 m. buvo pažangi ir Rusijos kultūrai turėjo didžiulės teigiamos reikšmės.

Vidurinės Azijos rusifikacija

Panašių pavyzdžių būtų galima pateikti ne vieną, nes prievartinių priemonių taikymo atvejų istorijoje buvo daugybė. Ryškūs pavyzdžiai –

iš Tarybų Sąjungos istorijos. Praktiškai visos Vidurinės Azijos tautos ir respublikos nuo arabiško raidyno pirmiausia perėjo prie lotyniškos abėcėlės. Tačiau pradedant nuo XX a. ketvirtojo dešimtmečio vidurio lotyniškas raidynas ten buvo pakeistas graždanka.

Stalinietiškos politikos gniaužtai veržėsi vis kiečiau?

Taip, režimas vis smarkiau ėmė veržti Vidurinės Azijos tautas. Įdomu, jog pirmosios *Didžiosios tarybinės enciklopedijos* paskutiniame tome, kuris buvo išleistas 1948 m. ir visas skirtas Tarybų Sąjungai, yra labai įdomus skyrius *TSRS kalbos*. Tame skyriuje keletas žodžių skirta raidyno reformai Vidurinės Azijos respublikose. Įdomiausi paaiškinimai, kodėl tai padaryta. O padaryta esą tam, kad tų tautų žmonės originaliai galėtų skaityti A. Puškiną, N. Gogolį, V. Lenina ir kitus autorius. Beje, buvo pateikiama ir dar viena priežastis, dėl ko reikėjo keisti

raidyną: kad vaikams būtų lengviau mokytis, nes ir vieną raidyną įsisavinant kyla daug sunkumų, ką jau bekalbėti apie du. Ir trečia priežastis: Vidurinės Azijos respublikų žmonės „patys nuolat prašė jų raidynus pakeisti“ į rusiškus.

Tadžikų rašyba į graždanką buvo pakeista 1937 m., uzbekų – 1938 m., kai kurios tautos, regis, dunganų, į rusišką abėcėlę perėjo jau Antrojo pasaulinio karo metais. Tai labai įdomi medžiaga, rodanti, kaip keičiasi knygos kultūra, paveikta prievartinių rašto sistemos pokyčių.

Kur moldavai čempionai

Šiuo atveju pasaulio „čempionė“ galėtų būti moldavų kalba. Moldavai patyrė septynias skirtingas rašto sistemos reformas. Jos prasidėjo nuo kirilicos dar prieš Petru I diegiant graždanką. Naudojo moldavai ir lotynišką raidyną. Kai prasidėjo politiniai konfliktai tarp Rumunijos, Besarabijos ir Rusijos, prasidėjo ir moldavų raidyno nuolatinis kaitaliojimas. Jis tęsėsi iki Antrojo pasaulinio karo, kol įsitvirtino rusiškas raidynas, tapęs svarbiausiu požymiu, jog tai moldaviškas, o ne rumuniškas tekstas. Juk rumunų ir moldavų kalbos beveik nesiskiria, skiriasi tik rašyba.

Ko neteko moldavų tauta po septynių savo raidyno reformų?

O gal paklauskime, ką laimėjo? Klausimas neatsakytas. 1991 m. moldavai vėl grįžo prie lotyniško raidyno. Berlyne, valstybinėje bibliotekoje, teko skaityti moldavišką brošiūrą, kuri jau buvo parašyta lotyniškais raidėmis. Brošiūra prasideda žodžiais, jei gerai prisimenu, jog 1991 m. rugpjūčio 22 d. Moldovos Respublikos parlamento sprendimu moldavų kalbos rašyba vėl pereina prie lotyniško raidyno. Žodžiu, tai didi moldavų istorijos ir kultūros diena, nes moldavų tauta vėl Europoje. Štai toks kontekstas pateiktas brošiūroje.

Raidynas išskyrė serbus ir kroatų

Labai gerai suprantu moldavus, nes visi mes Lietuvoje argi ne panašius jausmus išgyvenome 1988–1990 m.? Kokius dar raidyno ir politikos ryšius

Prof. Krzysztof Migoń su Vilniaus universiteto Knygotyros katedros doc. Aušra Navickiene ekskursijoje po Vroclavą, 1999 m.

Prof. Krzysztof Migoń ir prof. Friedhilde Krause Berlyne, 2002 m.

Pabaiga, pradžia Nr. 8.

Lietuvos žemdirbystės instituto mokslo darbuotojas, Lietuvos mokslų akademijos narys korespondentas ir Lietuvių katalikų mokslo akademijos narys prof. Leonas KADŽIULIS pasakoja apie savo buvusį kolegą ir žemdirbystės mokslo Lietuvoje vieną iš pradininkų prof. Juozą Tonkūną (1894 03 30 – 1968 05 06), kurio 110-ųjų gimimo metinių sukaktį šiemet minime.

Kiek supratau, turėjote nemažą palaikymą ir tarp to meto Rusijos žemės ūkio mokslų atstovų?

Taip, pievininkystės moksle I. Larinas ir ypač T. Rabotnovas buvo ir mano globėjai. Jie vertino Baltijos šalių pievininkystės darbus ir ypač ganyklų srityje. Man anksti pavyko patekti į tą būrelį mokslininkų, kuris galėjo važinėti į užsienį, nors buvau nepartinis ir dar lietuvis. Manau, jog tai ir J. Tonkūno dėka. Jam buvo pasiūlyta vykti į užsienį, bet jis suprato, kad gali būti neišleistas, todėl pasiūlė mane.

J. Tonkūnas džentelmeniškai man perleido ir vadovavimą Pievų ir ganyklų skyriui. Mat po garsiojo laiško, kurį pasirašė P. Vasinauskas ir kiti Žemdirbystės instituto mokslininkai, prasidėjo didelis P. Vasinausko ir viso Instituto puolimas. J. Tonkūnas puikiai suprato, kad Institutui prasideda juodos dienos ir kad jam būnant skyriaus vedėju šis faktas taip pat gali būti panaudotas prieš Institutą. Beje, tada jam jau buvo 68 metai, buvo ligotas – nebe tas Tonkūnas, kuris raštus kilnojo pirmais lagerio metais.

Su juo dirbti – tai buvo gyvenimo mokykla

Kas Jūsų gyvenime buvo J. Tonkūnas? Suprantu, jog užėmė ypatingą vietą, nes juk ir skyriui vadovauti jis pasiūlė Jūsų kandidatūrą.

Jau sakiau, kad J. Tonkūnas nebuvo formalus mano mokytojas, nes jam grįžus iš tremties ir atvykus į Dotnuvą jau buvau apsigynęs žemės ūkio mokslų kandidato disertaciją. Tačiau kartu su J. Tonkūnu praleisti 13 metų dirbant tą patį darbą viename skyriuje man buvo nepaprastai didelė mokslinės veiklos ir gyvenimo mokykla. Visam Žemdirbystės institutui tai buvo solidi mokykla, nes ne vien bandymų metodikos klausimais jis buvo mums autoritetas. Bet kuriuo principiniu klausimu galėjome remtis logišku J. Tonkūno mąstymu ir patirtimi. Jo išminčius mums daug reikšė.

Tačiau tai buvo užslėpta išmintis?

Išlikęs iš po istorijos tekinių (3)

Selekcininkas ir svečias iš Lenkijos dr. K. Leistrumas, buvęs Dotnuvos selekcijos stoties vedėjas prof. Z. Mackevičius ir prof. Juozas Tonkūnas Žemdirbystės instituto bandymų sklypeluose 1965 m.

Ar visada J. Tonkūnas galėjo reikšti savo nuomonę?

Jis nebijodavo pasakyti savo nuomonę, ypač jei matydavo klystant. Nedaug kalbėdavo, bet pasakydavo esminius dalykus.

Prof. J. Tonkūnas buvo gabus matematikai, savo tyrimams taikė matematinę statistikos metodus. Ką apie tai žinote?

Tikra tiesa. Lauko bandymai susiję su matematikos metodų taikymu. Matematika J. Tonkūnui sekėsi nuo jaunystės – juk jis ir į Maskvą vyko studijuoti matematikos. Buvo baigęs Mintaujos gimnaziją, o jo brolis Mykolas baigė progimnaziją, todėl kartu su Juozu vyko į Maskvą mokytis kultūrtechniko amato. O vyriausiasis sūnus šeimoje – Jonas – tapo mediku. Visiškai jaunas mirė nuo ligitonio apsikrėtęs šiltine. Antano Vienuolio apsakyme *Auka* kaip tik ir aprašyta ši istorija.

Jo autoritetas kitų neslėgė

Ar J. Tonkūną būtų galima pavadinti ne tik savo srities profesionalu, bet ir moraliniu autoritetu pagal kurį būtų galima tikrinti savo nuostatas? Ar kildavo Jums klausimas: O ką apie tai pasakytų Tonkūnas?

Tokio klausimo nekildavo. J. Tonkūnas šalia esantiems sudarydavo tokią bendravimo atmosferą, kad visa-

da galėdavome sakyti, ką galvojame. Nebuvo baimės, kad jis tave sumenkins, prislėgs savo autoritetu. O moralinis autoritetas mums jis buvo. Jei klydavome, jis gražiai pataisydavo. Tačiau niekada nepatyrčiau jausmo, kad, girdi, geriau būčiau neišsišokęs, nepasakęs, neprasizičiojęs. Ne. Jis buvo subtiliai diskretiškas.

Dar vieną dalyką pasakysiu. Kai 32 metais už J. Tonkūną jaunesnis turėjau tapti jo vadovaujamo skyriaus vedėju – tada man buvo 35 metai – man atrodė, jog tai bausis išbandymas. Kviečiamas tą žingsnį padaryti, jaučiausi labai ne savo vietoje. Tuo metu į Dotnuvą buvo ištremiti Lietuvos žemės ūkio ministras Vytautas Vazalinskas su visa ministerija. Juk tada Maskva nesuprato, kaip gali Žemės ūkio ministerija būti mieste?!

Žemės ūkio ministras mane pasikvietė, kai parašiau antrą prašymą manęs neskirti Pievų ir ganyklų skyriaus vedėju į J. Tonkūno vietą. Kaip šiandien prisimenu: buvo tamsu, vakaras, žiemos metas ir vasario pabaiga ar pirmos kovo dienos. 1962-iejį metai, po tos garsios N. Chruščiovo Minske pasakytos kalbos, kai mūsų Žemdirbystės institutas buvo sumaltas į miltus. Pagarsėjome visoje Sovietų Sąjungoje. Tačiau vėliau kad ir kur važiuodavome patyliukais mums šnibždėdavo *Šaunuoliai*.

Prieš tai aukščiausiu lygiu, Ižvestijų laikraščio redaktorius Adžubėjus, N. Chruščiovo žento, lietuviai buvo smarkiai kritikuoti už Trakų salos pilies atstatymo darbus.

Slogi buvo atmosfera. Tai štai ministras V. Vazalinskas manęs ir klausia: *Tai ko dabar spyriojies? – Po šitokio milžino koks aš ten būsiu vedėjas? Nesusitvarkysiu. Negerai bus. V. Vazalinskas klausėsi, klausėsi ir sako: Matau, kad labai gerbi Tonkūną. Tai ir sutik, nes kitaip gal jis išvis čia negalės likti. Tuo mane jis ir nuginklavo.*

Ir ko bijojau, viskas išėjo priešingai. J. Tonkūnas skyriaus susirinkimuose manęs neplakė, viešai negėdino. O neviešai pasakydavo, kad gal reiktų daryti kitaip. Jis buvo tikrai didis žmogus. Kada reikėdavo, visada stovėdavo ginti. Kai kuris nors bendradarbis norėdavo sau išsireikalauti naudos arba siekdavo sumenkinti vadovą ir, J. Tonkūnui pataikaudamas, mėgindavo jį įtraukti į suokalbį, jis griežtai nutraukdavo savanaudį: *Yra vedėjas ir su juo pačiu reikia tartis.*

Išsaugojo J. Tonkūno darbo stalą

Ar taip jau visiems ir patikdavo J. Tonkūnas? Tokių niekam neužkliūvančių idealių asmenybių realiame gyvenime nebūna.

Kai kam nepatikdavo, nes buvo pernelyg ryškus. Šalia tokios asmenybės tučiuojau atsiranda šešėlis.

Ar po J. Tonkūno Lietuvos žemdirbystės mokslas turėjo tokio masto asmenybių?

Nėra paprasta atsakyti. Dabar daug mokslininkų, o tada buvo vienietai. Tačiau jeigu kuris prasimušė, įėjo į Lietuvos mokslo istoriją, buvo ažuolas. Savo kabinete išsaugoju J. Tonkūno darbo stalą. Daugeliui jaunesnės kartos mokslininkų J. Tonkūno asmenybė yra Lietuvos žemės ūkio mokslo istorijos dalis, jo šulas. Stiprių asmenybių buvo ne vienoje mokslo šakoje. Ant tokių šulų mokslas išaugo ir laikosi.

Nedaug mūsų moksle asmenybių, kurios būtų grįžusios iš lagerio ir toliau galėjo ištraukti į mokslinę veiklą, sėkmingai dirbti ir mokslą praturtinti naujais turiningais tyrinėjimais. J. Tonkūno atvejis, ko gero, unikalus.

Iš tiesų. Tuometiniai Lietuvos va-

dovai nors ir labai klausydavo, ką sakys Maskva, kai ką ir savaip padarydavo. J. Tonkūnui buvo pripažintas dar prieškarui įgytas profesoriaus vardas, neilgai trukus po grįžimo iš lagerio jis buvo išrinktas Lietuvos mokslų akademijos nariu korespondentu. Labai nordinariška situacija. Kai kada gal panašūs dalykai buvo daromi pasirodymui: girdi, štai kokie esame, ne tokie jau ir pasidavę... Gerai net jei tokių pavienių atvejų buvo. O J. Tonkūno niekas nesugebėjo palaužti ar panaudoti negeriams tikslams. Jis išliko tikras mokslininkas ir stipri asmenybė.

J. Tonkūnas nieko nekaltino dėl savo patirtų skriaudų: kas įvyko – įvyko ir nieko nepakeisi. Riedėjo istorijos tekiniai, iš po jų ne visiems pavyko pakilti.

Du didžiausi autoritetai

Jūs, Profesoriau, taip pat nuėjote ilgą mokslinės veiklos kelią, kaip Lietuvos mokslo tarybos pirmininkas dalyvavote ir mokslo politikoje. Ar padėjo Jums vėliau su J. Tonkūnu įgyta mokslinės veiklos ir gyvenimiška patirtis?

J. Tonkūnas ir P. Vasinauskas mano gyvenime buvo didžiausi autoritetai. Nuo jų priklausė mano kaip mokslininko laimėjimai. Bet kurį sprendimą darant net ir negalvojant apie tas asmenybes kažkur giliai pasąmonėje suveikdavo saugikliai: nedaryk neapgalvotų ar abejotinių sprendimų. Man tai buvo atramos taškas savo paties veikloje. Juk toms asmenybėms teko gyventi ir veikti daug sunkesnėmis sąlygomis.

Dirbant Mokslo taryboje, Dieve mano, kiek buvo dedama pastangų ją sunaikinti arba bent sumenkinti jos vaidmenį. Jau dabar, kai atsakomybės už Tarybą našta nukritusi, suvokių, jog J. Tonkūno ir P. Vasinausko asmenybės man buvo didžiulė atrama.

Mokslo tarybos likimas siejosi su tiesa

O pati Mokslo taryba, jos nariai ar nebuvo atrama?

Taryba buvo atrama. Mūsų Taryboje buvo įvairių žmonių, ji buvo labai demokratiška. Dabar vis labiau parenkama, o pirmųjų kadencijų nariai daugiausia (du trečdaliai) buvo renkami. Ką žmonės išsireikdavo, tie ir dirbome, ieškodami tiesos, dažnai karštškai pasiginčydami. Tas buvo nepriimtina tiems, kurie jautėsi turį tiesos monopolį. Tai pavojingi žmonės, ypač esantys valdžioje. Jiems mokslininkai – tai tik savanaudžiai, patys sau norintys atstovauti, tarsi kas kitas geriau už juos pačius žino, ko mokslui reikia. Kai parenkami pritarėjai, ar begali būti lengviau „demokratiškai“ valdyti?

Tad kada buvo lengviau, kai 1962 m. iš Minsko pasigirdo N. Chruščiovo grumojimai Žemdirbystės institutui, ar tada, kai vadovavote Mokslo tarybai?

Sunkiau buvo vadovauti Tarybai. 1962-aisiais man buvo lengva.

Todėl, kad tada buvote milžino šešėlyje, o gal teisingiau – užuovėjoje?

Tada nesusimąstydavau, kad man galėtų kas nors grėsti. Vadovaujant Mokslo tarybai grėsmės man kildavo ne asmeniškai, bet pačiai Tarybai. Štai tada ir kildavo nuolatiniai klausimai: *Ar tikrai esu toks nepajėgus ir nesugebu apginti mūsų ir daugelio kitų supratimu tiesą?* Mokslo tarybos likimas mums siejosi su tiesa. Atsakomybės našta buvo tikrai sunki.

Prof. J. Tonkūnas ganyklos bandymo laukuose

Nuotrauka iš asmeninio Leono Kadžiulio archyvo

J. Tonkūnas savo bute, stovi žmona Janina. Dotnuva, 1964 m.

Ar tirpsta idealai

40 metų praėjo nuo tų įvykių, kai teko ginti savo tiesą, susijusių su daugiametį žolių ir pačios žemdirbystės bei gyvulininkystės Lietuvoje likimu. Istorijos tekiniai sukosi, ir 35 metams prabėgus, Jums jau teko ginti Lietuvos mokslo tarybos išlikimo reikalus. Jūs nematote analogijos?

Nemanau, jog čia galima rasti tikrą analogiją, tuo labiau vargu ar kas išvelgs ją ateityje. Vis mažiau bus besidominčių praeitimis. Vyksta globalizacijos reiškiniai, o kartu daug kas susiveda ir į asmeninio gyvenimo reikalus. Idealai pastebimai tirpsta.

Idealai tirpsta, tačiau be pėdsako nelieka. Juk kalbame ir apie J. Tonkūną, nors nuo jo mirties praėjo 36 metai.

J. Tonkūnas bus prisimenamas ilgai, nes jo vaga moksle gili. Man įstriogo bene prieš 30 metų Juro Požėlos pasakyta mintis. Į priekaištą, kad mažai turime mokslininkų, J. Požėla pasakė: *Jeigu tarp visų dirbančių moksle bus 10 proc. tikrų mokslininkų, tai bus labai gerai. Kodėl visi turi būti tik lyderiai, mokslo garvežiai?* Iš tiesų, kiek mes mokslininkai, jei esame tik mokslo darbininkai? Mokslo darbuotojai – tai teisingas pavadinimas.

Nepakartojama buvo mūsų tautos ir šalies istorija, kaip nepakartojama ir

paties J. Tonkūno asmenybė. Gal mūsų dabartinei epochai tokio mokslo ledlaužio ir nebereikia. Mes buvome jo kolegos, jutome jo artumą! Dirbome ir gyvenome kartu. Ta patirtis man atrodo lobis, kurio į kapus nenusineši. Dar kažkas liks. Manau, reikėtų išsamiau perkratyti J. Tonkūno mokslinį palikimą, ką jis yra rašęs, paskelbęs, kas ir šįandien, pasikeitus ūkininkavimui, gali būti aktualu. Manau, tokių dalykų esama dar ir toje pačioje žolininkystėje. Kai kas išvalgiai buvo numatyta. Buvo siūloma eiti intensyvinimo keliu, o J. Tonkūnas laikėsi nuosaikumą. Jį labai sunku buvo įkalbėti žengti platesnius žingsnius, tiriant kad ir azoto trąšų normas. Mes jau buvome pradėję tirti trąšų normas 30 kg azoto į hektarą žingsniais, o J. Tonkūnas siūlė po 20 kg šių trąšų kiekį didinti. Jis buvo išlaikęs lietuvių valstiečio taupumą, siekiantį dar prieškarį.

Dabar grįžtame prie to paties saikingumo. Labai daug dėmesio teikiame ankštinėms žolėms. Biologinis azotas, sukauptas ankštiniuose, yra švaresnis. Ne vieną dalyką iš J. Tonkūno pamokų, ypač metodologijos, ilgai prisiminsime ir visuomet žavėsimesės jo tauria asmenybe.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS

skelbia konkursą išvardytose katedrose užimti šias pareigas:

- Urbanistikos katedra – docento (0,5 etato 1 vieta).
- Chemijos ir bioinžinerijos katedra – docento (0,5 etato 1 vieta).
- Informacinių sistemų katedra – profesorius (1 vieta).
- Biomechanikos katedra – docento (0,25 etato 1 vieta).
- Darbo ir gaisrinės saugos katedra – profesorius (1 vieta), docento (1 vieta).
- Geotechnikos katedra – docento (1 vieta).
- Metalinių ir medinių konstrukcijų katedra – profesorius (1 vieta).
- Statybinės mechanikos katedra – profesorius (1 vieta).
- Statybinių medžiagų katedra – profesorius (1 vieta).
- Statybos technologijos ir vadybos katedra – docento (1 vieta).
- Transporto vadybos katedra – profesorius (1 vieta), docento (1 vieta).
- Aviacinės mechanikos katedra – asistento (1 vieta).

Dokumentai priimami keturias savaites nuo paskelbimo dienos Personalo direktorijoje, Saulėtekio al. 11 (Saulėtekio rūmai, centrinis korpusas, 501 kab.), tel. (8 ~ 5) 274 50 09.

Rektorius

Jau seniai nieko nebestebina į Lietuvą atvykstantys įvairių šalių mokslininkai – vykstant integracijai tarptautiniai moksliniai ryšiai sparčiai plečiasi. Tačiau kinietės profesorės Lingyu Huang atvykimas į Vilnių ne vieną sudomino – ji atvyko susipažinti su Lietuvos religine padėtimi, pabrėžiant katalikybę. Per numatytus keturis stažuotės mėnesius (kovo 24 d. – liepos 24 d.) ji pasiryžusi sukaupti medžiagą šiai temai, kurią apibendrins monografijoje. Kinijos socialinių mokslų akademijos Pasaulio religijų instituto profesorės Lingyu Huang tokia stažuotė neatsitiktinė. Pagal dvišalę Lietuvos ir Kinijos tarpvalstybinę sutartį ji atvyko į Vilniaus universitetą mokslinei stažuotei su Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos Mokslo ir studijų departamento stipendija. Tai ne pirmoji mokslininkės užsienio stažuotė. Ne vieną mėnesį ji yra dirbusi Izraelyje. Judaistikos tema parašiusi keturias mokslines studijas. Profesorę Lingyu Huang globoja VU Religijos studijų ir tyrimo centras, stažuotės vadovė šio centro vedėja doc. dr. Rita Šerpytytė. Nemažą pagalbą viešniai teikia bei ją kuruoja šio straipsnelio autorė.

LIETUVOJE STAŽUOJASI PROFESORĖ IŠ KINIJOS

Lietuvos MA bibliotekos direktoriaus pavaduotojas Povilas Saudargas, dr. Aldona Vasiliauskienė ir prof. Lingyu Huang

Mokslininkė iš Kinijos – katalikė. Ji aktyviai domisi Lietuvos religiniu gyvenimu, susipažįsta su bažnyčių architektūra, lankosi konferencijose, parodose, įvairiuose kituose renginiuose, mokosi lietuvių kalbos (bendrauja anglų kalba): sun-

čiai, bet mieliai taria pirmuosius lietuviškus žodžius, džiaugiasi sutinkanti nuoširdžių, pasirėngusių jai padėti, lietuvių.

Dr. Aldona Vasiliauskienė
Vilniaus universitetas RSTC

VYSKUPAS VINCENTAS PADOLSKIS

Vyskupas Vincetas Padolskis (1904–1960) Suvalkijos ūkininkų sūnus. Pradžios mokslus baigęs gimtajame Virbalyje, mokėsi Žiburio gimnazijoje Kybartuose, Prancūzijoje pas vienuolius. Filosofiją studijavo Romoje (1922–1925) baigęs filosofijos daktaro laipsniu, teologijos studijas Šveicarijoje (1925–1930) – teologijos daktaro laipsniu. Per atostogas apvažinėjo Europą, Šiaurės Ameriką, Mažąją Aziją, Palestiną, Egiptą... Atostogaujančiam V. P. Padolskiui Lietuvoje 1927 m. rugpjūčio 21 d. Virbalio bažnyčioje vyskupas Antanas Karosas suteikė kunigystės šventimus.

Grįžusį į Lietuvą dvigubą daktaro vardą turintį V. Padolskį vyskupas A. Karosas išsiuntė į Romą. Čia jis pora metų studijavo Biblijoje Šv. Rašto institute ir 1932 m. gavo licenciatą.

1932 m. rudenį grįžęs į Lietuvą, įsitraukė į pastoracinę veiklą, pedagoginį, mokslinį bei visuomeninį darbą. Dirbo Vilkaviškio kunigų seminarijoje, nuo 1938 m. vadovavo Naujojo Testamento katedrai Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakultete.

Dr. kunigas Vincetas Padolskis 1940 m. vasarą buvo pakeltas titulinio Larandos vyskupu.

1944 m. pasitraukęs iš Lietuvos, kurį laiką darbuosi Vokietijoje bei Austrijoje, o nuo 1951 m. iki mirties Romoje – vadovavo Šv. Kazimiero lietuvių kolegijai. Jis gebėjo atstovauti kolegijai, rūpinosi alumnų auklėjimu, parengimu kunigystei.

Užėmė ir kitų pareigų: buvo paskirtas Popiežiškoje komisijoje, kuri rūpinosi išeivių dvasinių aptarnavimu. Buvo komisijos, organizavusios pamaldas už Tylos bažnyčių narys, kaip Vilkaviškio vyskupas koadjutorius administravimo Kudirkos fondą, kurį atblokavo ir leido naudoti teikiant stipendijas lietuviams studentams emigracijoje.

Vyskupas V. Padolskis aktyviai veikė Lietuvių katalikų mokslo akademijoje (LKMA): Lietuvoje buvo Teologijos sekcijos nariu, yra pirmininkavęs suvažiavime, skaitęs pranešimą, dalyvavęs diskusijose; išeivijoje – Reorganizacinės komisijos atkurti LKMA pirmininkas ir pirmasis LKMA pirmininkas išeivijoje (1956–1959). Jis sugebėjo pasirinkti gerą komandą, kuri vėliau sėkmingai tęsė darbus. Ji organiza-

vo suvažiavimus, leido mokslinius darbus – garsindama lietuvių mokslo laimėjimus ir Lietuvos vardą išeivijoje.

Vyskupas Vincetas Padolskis buvo gabus mokslams – tą liudija jo gauti laipsniai, gebėjimas kalbėti šešiomis kalbomis (lotynų, lietuvių, vokiečių, prancūzų, italų, anglų), be to, mokslo reikalams vartojo graikų ir hebrajų kalbas. Tačiau dėl darbų gausos negalėjo visų jėgų atiduoti mokslinei veiklai, tad ragino kitus, jais rūpinosi. V. Padolskio straipsnių randame įvairiuose leidiniuose. Jis parašė kelias knygas: *Šv. Teresė Vaikelio Jėzaus (1927), L'idea du Sacrifice de la Croix dans l'Épître aux Hébreux (1935), Kelionė į Šventąją Žemę I (1938), Kristaus kunigystė (1938)*. Šventojo Rašto klausimais yra parašęs straipsnių *Tiesos keltyje (Kristaus asmuo Šventojo Rašto šviesoje, Šventoji žemė, Seniausieji*

Šventojo Rašto kodeksai, Dievo kultas laikais prieš Mozę, Žydų „Ilgoji naktis“ Kristaus laikais, Židinys (Kristaus mirties data), Soter (Šventojo Rašto neklaidingumas), LKMA Suvažiavimo darbuose (Vysk. A. Baranauskas ir Šv. Rašto vertimas į lietuvių kalbą), Tėvynės sargė (Šv. Rašto įnašas į žmonijos žinių lobyną), Aiduose (Šv. Rašto indėlis į žmonijos žinių lobyną) ir kitur. Likusi gausi rankraštinė medžiaga dar laukia tyrinėtojų dėmesio.

Dr. Aldona Vasiliauskienė
Vilniaus universitetas RSTC

Dėkojame prof. habil. dr. Vytautui VITKAUSKUI, pasveikinusiui Mokslo Lietuvos redakciją su 300-ujoju laikraščio numeriu.

PARADOKSAI ČIA PAT

1. 117, 156, 195

Kuo saviti šie triženkliai skaičiai?

2. $\frac{...5}{5} + \frac{...6}{6} + \frac{...7}{7} = 666$

Visi dėmenys – sveikųjų skaičių kvadratai. Vietoje taškų įrašę skaitmenis, pasigėrėsite.

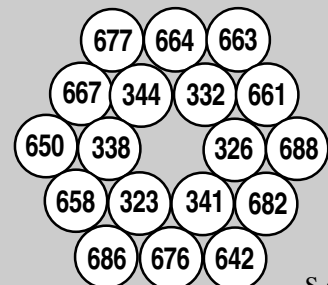
3. $2^0 + 3^1 + 4^2 + 5^3 + 6^4 = 1441$
? $= 1441$

Klaustuko pusėje kitaip užrašykite tą pačią sumą panašiu būdu iš dešimties skaitmenų.

4. $(36^2 + 7^2) - (30^2 + 1^2) = 444$

Kairėje pusėje apkeiskite skaitmenis taip, kad dešinėje rezultatas liktų tas pats.

5. Magiškas suvenyras 2004 m. ir Jums

S = 2004

Ne tik visomis kryptimis, bet ir šešių centre esančių skaičių suma – 2004.

Genius Strazdas

